

KAD

1866 M.
RUSSELL RUSSELL
N.Y.

KARYS

1964
Nr. 7 (1404)

Redaktorius —

Zigmas Raulinaitis

Redakatoriaus pavaduotojas —

Jonas Rūtenis

Kalbinių dalių redaguotoja —

Kazys Kepalas

Dail. literatūros dalių redaguoja —

Vincas Jonikas

Administratorius —

Leonas Bileris

Leidžia —

L. V. S. Ramovė New Yorko Skyrius

Atskirus skyrius redaguoja:

P. Petrušaitis — Tremties Trimitas

Balys Brazdžionis —

Lietuviai Kariai Laisvajam Pasaulyje

Kunigunda Kodatienė —

Šaulė Tremtyje

TURINYS

Gen. št. plk. (nuotr. majoras) Izidorius Edvardas Kraunaitis — viršelis	
<i>Dr. P. Reklaitis</i> — Lietuvybės pėdsakai Karaliaučiuje XVI-XIX amž.	193
<i>K. Ališauskas</i> — Sovietų karinė Lietuvos okupacija	199
<i>P. Gudelis</i> — Iš lietuvių karių veiklos Užkaukazyje	204
<i>Z. Raulinaitis</i> — Vaidevutis	207
Tremties Trimitas	210
Šaulė Tremtyje	212
Aktualijos, kronika	213
Veteranų Veikla	219
<i>P. Jurgėla</i> — A.A. gen. št. plk. J. E. Kraunaitis	220

ATSTOVAI: Baltimore	M. ŠIMKUS	Los Angeles	O. ŽADVYDAS	Toronto, Canada	VL. RUŠAS
Chicago	A. REKLAITIS	Philadelphia	A. IMPULEVIČIUS	Australija	V. ŠALKŪNAS
Cleveland	L. LEKNICKAS	Rochester	P. SALADZIUS		

PLATINTOJAI

JUNGTINĖSE AMERIKOS VALSTYBĖSE

Boston, Mass. — "Baltic Florists"
 Brockton, Mass. — A. Mantautas
 Brooklyn, N. Y. — J. Pašukonis
 Chicago, Ill. — J. Karvelis, "Marginiai", H. Naujoks, "Parama", K. Rožanskas, G. Silingaitė, J. Virpša
 Detroit, Mich. — V. Perminas — S. Malinauskas
 Grand Rapids, Mich. — J. Belinis
 Los Angeles, Calif. — V. Prižgintas

Newark, N. J. — Kazys Trečiokas
 Waterbury, Conn. — V. Vaitkus

KANADOJE:

Hamilton, Ont. — J. Pleinys, Z. Orvidas
 Toronto, Ont. — Augustinas Kuolas, P. Misevičius
 Montreal, Que. — "Parish Library"

ANGLIJOJE:

"Dainora" — 74 Priory Road, Kew Surrey

AUSTRALIJOJE:

N. Butkūnas — 9 Cowper Street, St. Hilda, Vic.
 A. Kubilius — 131 Crozier Avenue, Edwardstown, So. Australia
 P. Mažylis — 1 Taroonga Court, Norlane, Vic.
 M. Urbonas, 9 Sixth Ave., Woodville Gardens, So. Australia

VENEZUELOJE:

Kun. A. Perkumas, SDB — Escuelas Prof. Salesianas Avda. Miranda, Boleita, Caracas

THE WARRIOR, magazine for the veterans, of Lithuanian descent and for Lithuanians in the wide world. Published monthly except July and August by "KARYS" — 916 Willoughby Avenue, Brooklyn, N. Y. 11221, U. S. A. Subscription \$6.00 per year. Single copy 60 cents.

SECOND CLASS POSTAGE PAID AT BROOKLYN, N. Y.

KU biblioteka

093 00523772 4

LIETUVYBĖS PĖDSAKAI KARALIAUČIUJE XVI-XIX AMŽIUJE

DR. POVILAS REKLAITIS

Lietuvybės istorija Karaliaučiuje dar nebuvo pagrindinai tyrinėta. "Dėl specialių tyrinėjimų stokos, apie Karaliaučiaus lietuvių elementą neturime išsamių duomenų", rašo prof. dr. Z. Ivinskis "Lietuvių Enciklopedijoje", sykiu duodamas gerą pluoštą žinių apie Karaliaučiaus lietuvius (ž. Karaliaučius, L.E. X 1957 p. 505-6), taip pat apie lietuvių spaudą Karaliaučiuje (p. 507) ir apie lietuvius studentus ir profesorius Karaliaučiaus universitete (p. 508). Čia, šitų duomenų, o taip pat faktų, kuriuos mini Vincas Vileišis savo veikle "Tautybių santykiai M. Lietuvoje" (p. 110-111) ir J. Kantrymas "Lietuvių kalbos gyvatos raida Maž. Lietuvoje" (Aidai, 1948 Nr. 18 p. 368), nekartosiu, bet pateiksiu kai kurių detalių, kurių šie veikalai nepažymėjo.

1. Lietuviškos protestantų pamaldos Karaliaučiuje buvo laikomos nuo 1523 m. visų pirma Šv. Mikalojaus bažnyčioje Steindamm'o užmiesyje. Ši gotiška bažnyčia savo įsteigimo data yra pati seniausia Karaliaučiuje: jos kunigas minimas šaltiniuose jau net 1258 m. — ką tik įsteigus pirmąją miesto sodybą, kuri buvo dabartinio Steindammo teritorijoje. Per Didįjį Prūsų sukilimą šitas miestas buvo sudegintas ir įsteigus naują miestą arčiau Priegliaus, Steindamm su Šv. Mikalojaus bažnyčia liko už miesto mūrų, todėl šaltiniuose jo bažnyčia vadinta "S. Nicolai extra muros veteris oppidi". Negalime atsakyti klausimo, ar lietuviai jau prieš reformaciją Šv. Mikalojaus bažnyčioje Steindamme turėjo kokių nors teisių. Nuo 1550 m. toje pačioje bažnyčioje buvo laikomos pamaldos sykiu ir lenkams jų gimtąja kalba. (1603 m. lietuvių pamaldas perkėlus į Šv. Elzbietos bažnyčią, Steindammo bažnyčia pradėta vadinti "Polnische Kirche" — lenkų bažnyčia. Ten XIX a. pabaigo-

je dar buvo laikomos pamaldos lenkų kalba vien kareiviams. Vėliau liko tik lenkų bažnyčios vardas).

2. Žinių apie lietuvių Šv. Mikalojaus parapiją Steindamme ir apie to meto Karaliaučiaus lietuvius apskritai pateikia V. Falkenhahn savo Jono Bretkūno monografijoje. Lietuvių klebonu Bretkūnas buvo išventintas Šv. Mikalojaus bažnyčioje 1587.VI.11 d. Ten klebonaudamas Bretkūnas parašė lietuvių kalba giesmių knygas, postilę ir vertė Šv. Raštą. Archyvuose Falkenhahno surinktomis žiniomis 1563 m. lietuvių Karaliaučiuje dar buvę daugiau kaip lenkų, bet 1609 m. jau lenkų buvę daugiau. Per 1603 m. marą Karaliaučiuje žuvo 1300 lietuvių, iš ko Falkenhahnas apskaičiuoja, kad lietuvių Bretkūno laikais Karaliaučiuje galėjo būti nuo 3000 iki 4000, t. y. 10 procentų gyventojų. 1602 m. maru mirė ir kun. Bretkūnas. Jis buvo palaidotas kartu su jo, taip pat maru mirusiuoju, "lietuviškosios mokyklos meistru", taigi, prie lietuvių bažnyčios Steindamme egzistavo ir lietuvių mokykla. Socialiniu atžvilgiu lietuviai Karaliaučiuje XVI a. susidarė daugiausiai iš darbininkų ir tarnų. Iš pradžių jų gyventa įvairiose miesto dalyse. 1588 m. yra lietuvių, įrašytų į metrikų knygas net Senamiesčio bažnyčioje, taigi pačiame miesto centre. XVI a. pabaigoje, Falkenhahno nuomone, tirščiausiai lietuviai gyveno Rossgarteno ir Sackheimo užmiesčiuose, t. y. krašto valdovo jurisdikcijose (vad. Freiheiten). Todėl lietuviams ir lenkams neišsitenkant vienoje bažnyčioje Steindamme, lietuviai pradėjo prašyti, kad jiems būtų paskirta bažnyčia Sackheime. (Plg. V. Falkenhahn: Der Uebersetzer der litauischer Bibel Johannes Bretke un seine Helfer. Beitrage zur Kultur-und Kirchengeschichte Altpreussens. Schriften der Albertus-

Universitaet 31. Koenigsberg - Berlin 1941, psl. 86-138).

3. 1603 m. lietuviai protestantai gavo Šv. Elzbiets bažnyčią Sackheimo užmiestyje, kuris randasi į rytus nuo Karaliaučiaus miesto dalies Loebenichto. Bažnyčia buvo mūrinė ir sena, egzistavusi dar prieš reformaciją, taigi gotiška. Reformaciją įvedus buvo panaikintas prie jos buvęs moterų vienuolynas ir atiduotas žinion protestantų Didžiosios Špitolės (Gross-Hospital), kuri buvo Senamiesčio kampe. Taigi, iš šitos špitolės jurisdikcijos lietuviams Šv. Elzbiets bažnyčia buvo išskirta. Lietuviškos introdukcinės pirmojo lietuvių klebono šioje bažnyčioje kun. Lozorius Zengštoko (Sengstock) pamaldos įvyko 1604.IV.2 d. Kasparas Šteinas vėliau (apie 1640) aprašydamas lietuvių Šv. Elzbiets bažnyčią mini, kad jos viduje sienose šalia kitų epitafijų kabėjo jos pirmojo klebono Lozorius Zengštoko epitafija; altoriuje buvo Kristaus kančia su figūromis (Peregrinus 1645 m. išsp. Erlaeutertes Preussen). Pradžioje lietuviai valdė Šv. Elzbiets bažnyčią vieni, vėliau Sackheimo priemiesčiui augant atsirado daugiau vokiškai kalbančių, todėl 1638 m. jiems Šv. Elzbiets bažnyčioje buvo paskirtas kun. Neuschillingas. Atsiradus tarp vokiečių ir lietuvių bendruomenių ginčams, Sackheimo vokie-

čiai paprašė kurfiursto Jurgio Vilhelmo, kad jiems būtų leista statyti Sackheime atskirą bažnyčią. Leidimas buvo gautas 1640.V.25 d. Vokiečių klebonas kun. Neuschillingas savo bažnyčią pašventino 1648.VIII.30 d. Jo epitafijoje, kuri kabėjo šitoje bažnyčioje, aiškiai pasakyta, kad jis buvo pirmas vokiečių pastorius Sackheime. Iš to seka, kad vokiečiai Sackheime anksčiau klebono neturėjo, ir kad pastačius vokiečiams sau atskirą bažnyčią Sackheime, Šv. Elzbiets bažnyčią lietuviai vėl valdė visiškai vieni. Lietuviškos pamaldos Šv. Elzbiets bažnyčioje buvo laikomis iki 1807 m. Tvirtinama, kad iki to laiko lietuvių skaičius tiek sumažėjęs, kad reikėjo lietuviškų pamaldų laikymą sustabdyti; bet galėjo būti ir kitos priežastys. Liudvikas Rėza sumini paskutinius lietuvių bažnyčios klebonus — pats paskutinis Jonas Thiesen klebonavo 1800 - 1807 m., bet nieko nesako apie bažnyčios uždarymo priežastis (plg. L. Rhesa: Kurzgefasste Nachrichten von allen seit 1775 an den evangelischen Kirchen in Ostpreussen angestellten Predigern. Koenigsberg 1834 psl. 7).

5. 1807 m. lietuvių bažnyčia nebuvo perduota vokiečiams, bet visiškai uždaryta ir panaikinta. L. Rėza rašo: "Vieta visiškai pasibaigė ir bažnyčios pastatas turėjęs daug epitafijų ir nuosta-

Karaliaučiaus pilies vakarinė dalis iš kiemo pusės. Statyta Ordino laikais, XIV amž.

Karaliaučiaus katedra, statyta XIV amž., bokšto viršūnė — XVI amž.

Raižinys iš 1829 m.

bių paminklų, buvo perstatytas į karinį kalėjimą, o garnizono kunigas Friedrichburge buvo įpa reigotas daugelį kartų metuose sakyti lietuviškus pamokslus, ir jei lietuviai norėtų komunijos, su jais jų kalboje laikyti komunijos iškilmes” (ten pat). Lietuviškas pamaldas tvirtovėje karaviams išrūpino greičiausiai pats L. Rėza, nes jis 1800 - 1807 ir buvo šitos Friedrichsburgo tvirtovės įgulos kunigu.

6. Panaikintos buvo taip pat Šv. Elzbietos lietuvių bažnyčios kapinės, kuriose XVII - XVIII a. buvo laidojami parapijiečiai lietuviai, Loebnichto špitolninkai ir šiaip miesto proletarijatas (Stadtgesinde). Šios kapinės buvo XIX a. paversotos sodu.

7. Keli ryšuliai senų aktų apie Karaliaučiaus lietuvių bažnyčias Steindamme ir Sackheime iš XVI - XVIII a. man teko matyti valstybiniame archyve Goettingene, Vokietijoje, šiais metais. Ryšulyje mačiau lietuvių klebono kun. Jono Bretkūno ranka rašytų laiškų, įvairių prašymų ir skundų kurfiurstui klebonų tarnybiniiais reikalais, bet ir bažnyčios inventorių, kuriuose minimos lietuviškos religinės knygos. (plg. Staatsarchiv

Koenigsberg, Etats-Ministerium Nr. 72 f, 72 r ir kt.). Atrodo, kad šiandien šitie aktai ir senosios lietuviškos knygos yra viskas, kas liko regimo iš Karaliaučiaus lietuvių gyvenimo. Prieš paskutinį karą to buvo daugiau.

8. Tame pačiame Sackheime buvo dar trečia bažnyčia Šv. Andriejaus, katalikams statyta 1614-16 m. Jos viename altoriuje buvo Lietuvos patrono Šv. Kazimiero paveikslas, Karaliaučiuje garbinto kaip laivininkų patrono. Katalikų bažnyčioje taip pat buvo laikomos pamaldos lietuvių kalba (žr. prof. Ivinskio žinias)

9. Kasparas Šteinas tvirtina, kad apie 1640 Sackheime buvo “lietuvių krautuvės ir pirtis” (die Buden und ein Bad der Litauer). Gal pavyks sužinoti, ar iš šito kas buvo likę XIX a.?

10. Aikštė prie buv. lietuvių Šv. Elzbietos bažnyčios Sackheime, ją pavertus kalėjimu, XIX a. vadinosi Kalėjimo Aikštė (Arresthausplatz). Miesto planuose dar net po Antrojo Pasaulinio karo jos vietoje randame “Lietuvių Mokyklos Aikštę” (Litauer-Schulplatz) ir šalia jos trumpą gatvelę “Lietuvių Mokyklos Gatvę” (Litauer Schulstrasse). Taigi, ir šalia lietuvių Šv. Elzbie-

Karaliaučiaus uosto sandėliai

tos bažnyčios seniau egzistavo lietuvių mokykla, kuri šitą vardą turėjo ilgesnį laiką, dar ir po bažnyčios uždarymo.

11. Paėjus toliau į rytus iš Sackheimo užėjume į didelę gatvę - kelią, kuris eina skersai iš šiaurės į pietus ir turėjo vardą "Lietuvių Pylimo Gatvė" (Litauer - Wall - Strasse). Ši gatvė XIX a. užbaigė miestą ir buvo sutvirtinta pylimu.

12. Lietuvių Pylimo gatvės gale, netoli jau Priegliaus, kai kuriuose tarpukario miesto planuose dar rasime pažymėta "Buv. Bastijonas Lietuva" (Ehem. Bastion Litauen). Šitie bastijonai, kokių aplink Karaliaučių yra keliolika, buvo statomi 1843-60 metais, ir apie 1889-90 metus buvo baigtas pylimo frontas tarp bastijono "Lietuva" ir bastijono "Prūsija" (plg. T. Ehrhardt, Die Geschichte der Festung Königsberg-Pr. 1257-1945. Ostdeutsche Beitrage Band XVII. Wuerzburg 1960, psl. 29).

13. Ten, kur Lietuvių Pylimo Gatvė pasiekia Prieglių 1570 m. buvo per upę pertiestas vad. "Lietuvių medis (Litauer Baum)". Jį sudarė eilė storų rastų, kurie tarpusavyje surišti grandinėmis buvo pertraukti skersai upės. Laivininkai norėję įplaukti į miesto teritoriją būdavo prie tokios užtvartos sustabdomi ir tik užsimokėję muitą būdavo įleidžiami (užtvaroje prie kranto atida-

rius tarpą įplaukti). Iš kitos miesto pusės Prieglių uždarė toks pat vad. "Olandų medis" (Hollaender Baum). Reiškia, iš rytų pusės Priegliaus upe į uostą įplaukdavo daugiau lietuvių laivininkų, o iš jūros pusės — olandų laivų.

14. Karaliaučiaus uoste, vakarinėje miesto dalyje, yra rajonas, kur stovėjo dideli prekių sandėliai, minimi jau 1339 m. ir vokiečių vadinti "Lastadie" (iš lotynų "lastagium"). Javai, linai, silkės čia buvo tempiami į laivus ir į sandėlius stiprių nešikų. Kiekvienas sandėlis turėjo savo ženklą ir pagal jį vardą, pvz. Saulė, Erelis, Žirgas, Pelikanas, Jautis, Palmė, taip pat visokių įrašų vokiečių ar lotynų kalbomis. Vienas sandėlis prie Priegliaus, pagal Kasparą Šteiną, XVII a. turėjęs įrašą lietuvių kalba: "Dievus davve Dantes Dievus (duos) ir Dona"!

15. Haberbergą, miesto dalį netoli Priegliaus, bet dar toliau į vakarus, aprašydamas tas pats Kasparas Šteinas apie 1640 m. sako: "Ten

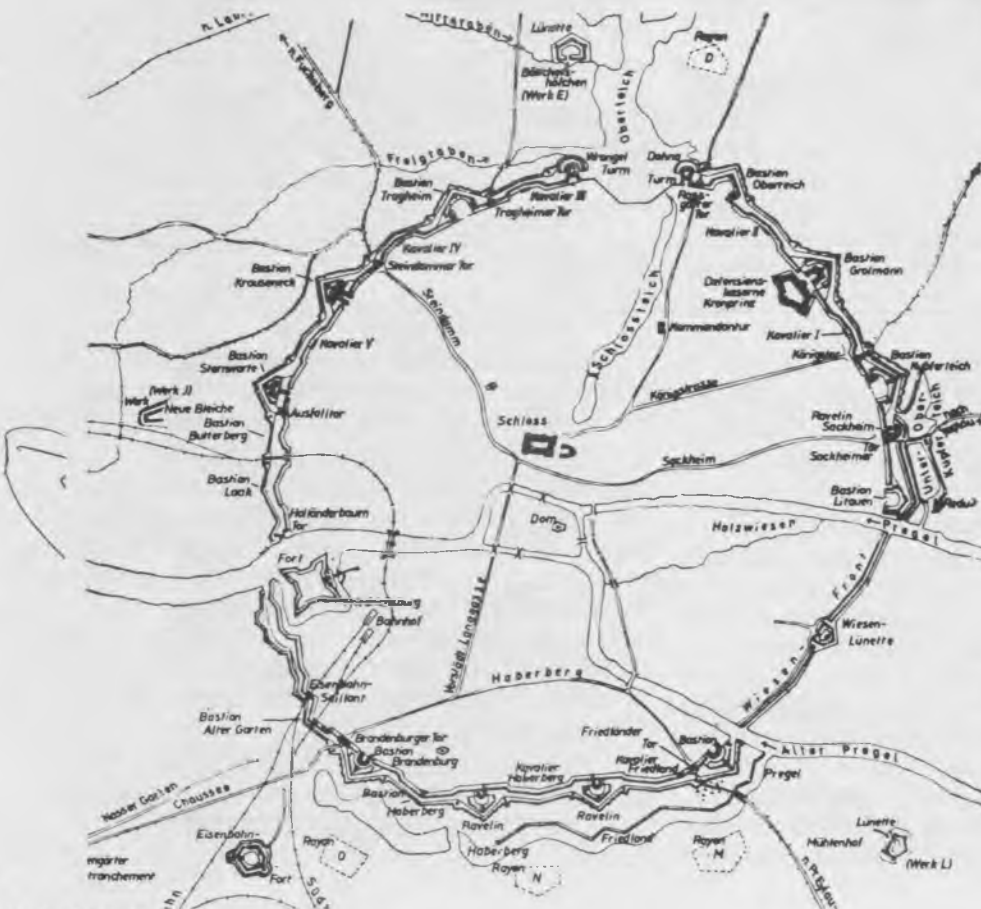
Didžiojo lituanisto prof. Liudviko Gedimino Rėzos antkapis Karaliaučiaus Kneiphofa kapinėse.

stovi daug javų sandėlių, keturi nauji su Kneiphofu herbu, su juodu loku, su lietuviškuoju Merkuru, su judančiu rutuliu”. Šitas “Lietuviškasis Merkurus” buvo tikriausiai kokia nors lietuvių ar prūsų mitologinė būtybė šitoje vietoje pavartota sandėlio ženklu.

16. Karaliaučiaus pilies vakariniame spārne, pagal Kasparą Šteiną, XVII a. pradžioje buvo arsenalas, kuriame galima buvo matyti ne tik visokių ginklų ir kitų dalykų, bet ir nutapytą paveikslą “Lietuvis su kuliamuoju vežimu”. Matomai, ten buvo atvaizduotas lietuvis valstietis su ūkio padargais.

17. Karaliaučiaus pilyje buvo patalpintas 1844 m. įst. “Prussia” muzėjus, turėjęs daug lietuviškų etnografijos objektų, pvz. lietuviškas roges, įvairių moterų drabužių, krivulę (Litauischer Schulzenstock “kriwule”), kankles, akmenines bobas-stabakulius iš Ylavos apskr., krikštyklos akmenį iš Karvaičių kaimo užpustyto Kuršių Nerijoje, (kuriame buvo L. Rėza krikštytas), didelį rinkinį apie 1830-40 m. Eduardo Gisevijaus pieštų paveikslų iš Tilžės ir Ragainės apylinkių, vaizduojančių lietuvaiteis tautiniuose drabužiuose (Plg. Katalog des Prussia Museums im Nordfluegel des koeniglichen Schlosses zu Koenigsberg i. Pr. III. Koenigsberg, i. Pr. 1900).

↑ Karaliaučiaus lietuvių Klebono kun. Jono Breckūno “Postilės” titulinis lapas. Nuotrauka pagal egzempliorių Marburge.

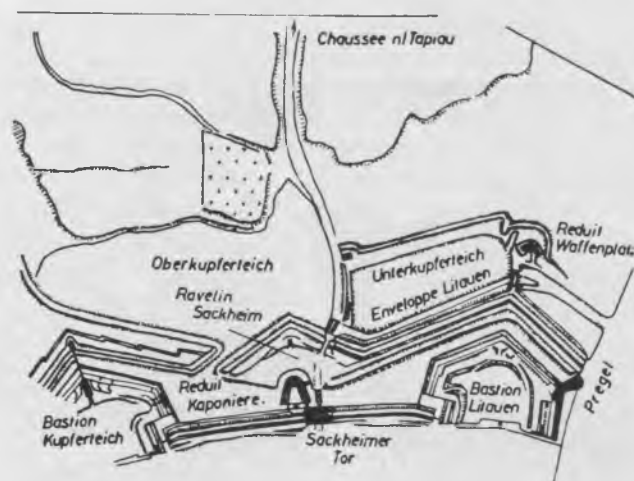
← Karaliaučiaus tvirtovės planas. Pylimų sankasos aplink miestą iš 1843-60 m. Dešinėje (rytinėje miesto dalyje) Sackheimas, kur buvo XVII-XVIII amž. lietuvių kolonija ir bastijonas “Lietuva”.

18. Brandenburgo gatvės pabaigoje Kneiphof saloje 1785 įsteigtose katedros parapijos kapinėse buvo gražus paminklas — stelė pirmajam didžiam lituanistui prof. Liudvikui Gediminui Rėzai (mirė 1840.VIII.30 d.). Paminklas klasiškinių formų, papuoštas akroteriju ir akantu; paminklo šonuose buvo iškalti svarbiausių Rėzos veikalų pavadinimai: “Biblia Tai esti wissas Szwentas Rasztas, Dainos, Donelaitis Jahreszeiten, Prutena”.

19. Untertragheimo gatvėje Nr. 51 buvo prof. Rėzos įsteigtas bendrabutis neturtingiems lietuvių studentams: Rhesianum.

20. 1820 m. įsisteigė universiteto studentų korporacija “Littuania”, kurios nariai save vadino “lietuviais”, bet iš narių sąrašų matyti, kad beveik visi nariai buvo vokiečiai iš Mažosios Lietuvos; lietuviškų pavardžių vos keletas. Tai reikia paaiškinti tuo, kad XIX a. universitetuose studijuodavo daugiausia tik pasiturinčių miestiečių, ar dvarininkų sūnūs, o tokie Mažojoje Lietuvoje buvo vokiečiai (plg. W. Passauer: Corpstafel der Littuania zu Koenigsberg, Koenigsberg i. Pr. 1935).

Išvados. XVI a. lietuvių buvo visose Karaliaučiaus miesto dalyse mažiausiai 10 procentų gyventojų. XVII-XVIII a. egzistavo lietuvių kolonija aplink Šv. Elzbietos bažnyčią Sackheimo užmiestyje (dabar miesto dalis), netoli Priegliaus. Lietuvių ten gyventa didesnio skaičiaus vienoje vietoje, nes prie bažnyčios buvo mokykla, buvo krautuvių, pirtis ir kt. XIX a. šita kolonija išnyko, bet liko jos pėdsakai gatvių ir kt. varduose. Sackheimo parapijos lietuviai buvo žemesnių socialinių klasių žmonės, bet ne vien tik “lentų pjovėjai” ar įvairių ponų tarnai, bet ir uosto darbininkai, ir ypatingai laivininkai, kurie iš rytų pusės atplaukdavo vytinėmis ir prie Sack-

Bastijono “Lietuva” planas; 1860 metų stovis.

heimo tikrinimui būdavo sustabdomi prie vad. “Lietuvių medžio”. Šitie laivininkai Sackheime turėdavo ir pernakvoti; jų tarpe buvo ir katalikų iš Didžiosios Lietuvos. Prie lietuvių parapijos priklausė taip pat dalis lietuvių studentų, kurie nuo reformacijos pradžios buvo ruošiami Karaliaučiaus universitete pastoriais į Mažosios Lietuvos parapijas.

Lietuvių kalbos vientisinis plotas XVII a. prasidėjo maždaug 40 km į rytus nuo Karaliaučiaus ir nuo Deimenos ir Alnos upių, todėl Karaliaučiaus lietuvių kolonija turėjo užsienio lietuvių kolonijos pobūdį. Jos reikšmė buvo betgi pirmą kartą, jei prisiminsime, kad su Karaliaučiaus lietuvių parapijos atsiradimu susieta lietuvių religinės literatūros ir lituanistikos mokslo pradžia.

(Ši medžiaga surinkta 1963 m. iš gausios literatūros apie Mažąją Lietuvą, kuri išliko bibliotekose Marburge, Vokietijoje.)

PRIEŠ PREZIDENTO RINKIMUS

Mums tremtiniam yra labai svarbu žinoti, kad į netrukus įvykstančius naujos valdžios Amerikoje rinkimus respublikonų partija, Barry Goldwater vedama, išeina su šūkiu

VICTORY OVER COMMUNISM,

t. y. “Pergalė prieš komunizmą”. Tokio šūkio čia tremtyje mums teko laukti ištisus 20 metų.

Štai kelios ištraukos, liečiančios komunizmą, iš B. Goldwaterio pareiškimų ir iš respublikonų partijos platformos:

Respublikonų byla iš mūsų reikalauja, kad mes pažymėtume komunizmą pagrindiniu pasaulio taikos šiandieną ardytoju, ištikrųjų, vieninteliu reikšmingesniu taikos ardytoju. Turime visai aiškiai pabrėžti, kad kol jo užkariavimo tikslai nebus visiškai atšaukti ir santykiai su viso-

mis tautomis nebus sušvelninti, KOMUNIZMAS ir jo valdomos vyriausybės yra kiekvieno laisvo, ar laisvu norinčio būti, žmogaus PRIEŠAS...

Respublikonai patvirtina savo jau senai galiojančius išipareigojimus, vedančius prie galimo išsilaisvinimo komunistų valdomų valstybių Rytų Europoje, Azijoje ir Lotynų Amerikoje, apimančių šias tautas: Vengrijos, Lenkijos, Rytų Vokietijos, Čekoslovakijos, Rumunijos, Albanijos, Bulgarijos, Latvijos, LIETUVOS, Estijos, Armenijos, Ukrainos, Jugoslavijos su jų serbais, kroatais ir slovenais, Kubos, žemyninės Kinijos ir daugelį kitų.

Respublikonai nenuilstamai dirbs kartu su laisvaisiais žmonėmis visur ir visose aplinkybėse, kad NUGALĖTŲ KOMUNIZMĄ ir laimėtų laisvę...

SOVIETŲ KARINĖ LIETUVOS OKUPACIJA

Šis dokumentinis raštas, pagal plk. Kazio Ališausko projektą, paruošė ramovėnai 1953 m. ir įteikė kongresmano Kersteno komisijai.

(P a b a i g a)

IV. SOVIETŲ OKUPACINĖS KARIUOMENĖS PRADINIAI VEIKSMAI LIETUVOJE

Sovietų kariuomenė Lietuvoje iš pirmųjų žingsnių elgėsi kaip žiaurus okupantas. Tą įrodo jos sekantieji, suglaustai paminėti, veiksmai:

1. Sovietai sukoncentravo Lietuvoje neaprežtą armiją, kurią dislokavo sauvališkais sprendimais, nesitardami su Lietuvos vyriausybe ir visiškai nesilaikydami net ir jų pačių padiktuotų ir pasirašytų "susitarimų".

2. Iš pirmos dienos Sovietai uždėjo savo diktatūrinę leteną ant Lietuvos karo vadovybės ir tuo pačiu ant visų ginkluotų pajėgų. Sovietų karo attachė Lietuvai, majoras Korotkich, jau nuo birželio 16 d. nuolat buvo kariuomenės štabe (II skyriuje) ir diktavo savo karinės vadovybės valią. Pvz., tuojau pareikalavo nuginkluoti ir likviduoti Lietuvos Šaulių Sąjungą (krašto apsaugos tikslams skirta ginkluotų civilinių organizacija). Mjr. Korotkich net po kelis kartus į dieną reikalavo žinių, kiek šaulių vienetų jau išformuota, kiek surinkta ir kur padėti jų ginklai. Bendrai, maj. Korotkich su diktatorišku brutalumu Lietuvos kariuomenės štabe reiškė savo valią. Sovietų karininkai ėmė terorizuoti Lietuvos karininkus. Pvz., jau trečią dieną po Sovietų kariuomenės įžygiavimo, vakare į kariuomenės štabą buvo iššauktas ir ten rusų karininkų visą naktį tardytas ir kankintas kariuomenės štabo II skyriaus (informacijų) viršininkas gen. št. pulkininkas Dulksnys. Vėliau, liepos 18 d., buvo suimtas su geležiniais pančiais ant rankų ir kojų ir išvežtas į Mėaskvą, į Butyrkų kalėjimą.

3. Sovietai ne tik diktavo Lietuvos kariuomenės štabui, bet tuojau ėmėsi pertvarkinėti karinę vadovybę, reikalaudami pašalinti iš užimamų vietų esamus ir paskirti jų parinktus žmones. Mjr. Korotkich pareikalavo tuojau atleisti eilę, augštesnius (divizijų, pulko vadų, arba štabo skyrių viršininkų) postus užimančių, karininkų ir į jų vietas paskirti jo parinktus asmenis, kurių dalis jau anksčiau buvo užsiangažavusi priešvalstybinėje veikloje.

4. Iš pirmos dienos Sovietų karinė vadovybė uždėjo savo okupacinę kontrolę ant Lietuvos kariuomenės veiksmų laisvės. Jau birželio 15

d. buvo uždrausta pakilti lėktuvams. Vėliau Lietuvos aviacijos nors vienam lėktuvui pakilus, jį ore saugojo bent keli sovietų lėktuvai. Birželio 16 d. atskrido sovietų lėktuvai su technikiniu ir administraciniu personalu. Jie užėmė visus Lietuvoje esančius aerodromus, uždarė lėktuvų angarus ir pastatė prie jų tankais sustiprintas sargyvas. Lietuvos aviacijos personalui uždraudė lankytis.

Tuojuo buvo uždraustas bet koks Lietuvos kariuomenės dalinių judėjimas, tikslu radikaliai užkirsti kelią nors ir atskirų vienetų pasipriešinimui, arba jų iš Sovietų izoliacijos pasprukimui.

5. Sovietų karinė vadovybė jau pirmomis dienomis privertė kai kurias Lietuvos kariuomenės dalis išsikelti iš jų nuolatinio stovėjimo kareivinių ir užleisti jas Sovietų kariuomenei. Reikalavimai buvo brutalūs ir turėjo būti įvykdyti labai paskubomis, paliekant net karinį turtą. Iš kareivinių išstumti kariuomenės vienetai su savo turtu kartais turėjo apsisototi net be pastogės.

6. Sovietų kariuomenė, visai neklausdama Lietuvos vyriausybės sutikimo, bet sauvališkai, remdamasi savo jėga, nuo pat pradžių paėmė savo kontrolę ir ėmė naudoti jai reikalingus įrengimus ir priemones: radiją, telegrafą, telefoną, geležinkelius ir kt. Užėmė visas svarbesnias geležinkelių stotis, pagrindinių kelių sankryžas bei didesnius tiltus ir pastatė prie jų savo, dažnai tankais sustiprintas, sargybas, kurios labai varžė viešąjį judėjimą.

7. Jau pirmomis okupacijos dienomis Lietuvos - Vokietijos pasienio pereinamuose punktuose Sovietai pastatė savo karinę kontrolę, kuri prižiūrėjo ir diktavo lietuvių pasienio pareigūnų veiklą. Kiek vėliau Sovietų specialus pasienio apsaugos korpas užėmė Lietuvos - Vokietijos sieną ir Baltijos pajūrį, tikslu visiškai izoliuoti Lietuvą nuo Vakarų pasaulio. Bolševikų kariuomenei paėmus į savo rankas pasienio apsaugą, tuojau buvo įrengtos visos Sovietams įprastos pasienio izoliacinės priemonės: siena užtvirta nepereinama spygliuotų vielų tvora, kuri buvo saugoma stiprių sargybų su specialiai dresiruotais šunimis; pasienyje nustatytos trys "saugumo zonos",

į kurias galima buvo įžengti arba jose gyventi tik su tam tikrais, Sovietų karinės valdžios duodamais, leidimais. Tomis priemonėmis Sovietų kariuomenė iš pirmųjų dienų Lietuvą atskyrė nuo vakarų pasaulio nepereinama "geležine uždanga".

8. Sovietų karinės okupacijos geležinė lėta Lietuvoje iš karto prispaudė ne tik ginkluotąsias pajėgas, bet ir civilinės valdžios įstaigas. Bolševikai tuojau griebėsi paimti į savo kontrolę vidaus tvarką saugančias ir užsienio reikalus tvarkančias institucijas ir tuo radikaliai paraližuoti savarankų valstybinį gyvenimą. Kaip toji kontrolė žiaurais okupanto metodais buvo vykdoma, parodo, kad ir šie faktai: tvarkos ir saugumo įstaigos buvo apstatytos šarvuočiais (pvz., Saugumo rūmai).

9. Sovietų armijai tik įžengus į Lietuvą, bolševikai tuojau sunaikino buvusią lietuvišką spaudą ir jos vietoje ėmė leisti komunistinę, kurioje bjauriausiai buvo dergiama Lietuvos valstybės santvarka, tautos gerbiami asmenys, valstybės pareigūnai ir t.t. Sovietų kariuomenei įgygiavus, iki to laiko buvusi lietuvių karinė spauda daugiau negalėjo pasirodyti. Jos vietą užėmė specialiai kariuomenei skiriama komunistinė spauda periodikos ar pamfletų formoje, kurioje nuolatinė ir pagrindinė tema buvo kareivių kiršinimas prieš jų vadus ir Sovietų armijos garbinimas. Kadangi ši bolševikinė spauda kareivių tarpe neturėjo nė mažiausio pasisekimo ir savo tikslų pasiekti negalėjo, tai jie ėmė įžūliai reikalauti "apvalyti Lietuvos kariuomenę nuo reakcionierių".

11. Sovietų karinė vadovybė tuojau pareikalavo perduoti jos valdžion 1939 m. rugsėjo mėn. internuotus lenkų kariuomenės karius. Tai buvo sulaužymas tarptautinių dėsnių, kurie įvyko ne karo veiksmų pasekoje. Tenka manyti, kad bent dalis tų, į rusų rankas patekusių karių, buvo Katyno skerdyne nužudyti.

V. LIETUVOS GINKLUOTŲ JĖGŲ LIKIMAS SOVIETAMS OKUPAVUS LIETUVĄ

I. Pertvarkymas į "Liaudies kariuomenę"

Kaip jau buvo minėta, Sovietų armijai tik ką užėmus Lietuvą, buvusios spaudos vietą tuojau užėmė bolševikinė spauda, kuri, pavyzdžio neturinčiu įkyrumu, varė komunistinę propagandą. Radijas taipogi veikė tik tam tikslui. Sovietų propagandai pakinkyti radijas, spauda ir komunistų organizuojami mitingai labai daug pagyrų skyrė Raudonajai armijai. Ją vadino "Liau-

dies armija — liaudies reikalų gynėja". Buvo reikalaujama Lietuvos kariuomenę "apvalyti nuo reakcionierių vadų", perorganizuoti ją Sovietų armijos pavyzdžiu ir padaryti ją "liaudies kariuomene". Įgygiavusios Sovietų kariuomenės globoje ir priežiūroje negausiai Lietuvos komunistų partijai tą propagandą varant, į Kauną atvyko Maskvos siūstas, Rusijoje komunistiniai išauklėtas, bet lietuvių kilmės, politkomisaras Macijauskas. Jis su savim atsivežė dar du politvadovus. Vienas jų buvo Zakarauskas, kito pavardė nežinoma. Šie du taipogi buvo lietuvių kilmės. Visi trys tarnavo Raudonojoje armijoje ir buvo Sovietų piliečiai. Politkomisaras Macijauskas tuojau buvo Maskvos paskirtas Lietuvos kariuomenės vyriausiuoju politkomisarų, o du su juo atvykę politvadovai buvo jo padėjėjai. Nuo to laiko Lietuvos kariuomenės bolševikinimas buvo legalizuotas. Liko įsteigta politvadovų institucija. Jau liepos mėn. pradžioje Lietuvos kariuomenė buvo pavadinta "Liaudies kariuomene".

Liepos 12 d. iš Maskvos į Lietuvą atvyko Kremliaus parinktas ir Lietuvos "Liaudies kariuomenės" vadu paskirtas Sovietų kariuomenės generolas Baltušis-Žemaitis. Jis taipogi buvo lietuvių kilmės, bet Sovietų Sąjungos pilietis. Jau 1919 m. jis (berods, kaip pulko vadas) dalyvavo bolševikų invazijoje Lietuvoje. Kremliaus atsiųsti bolševikiniai vadai, norėdami galimai daugiau išvengti lietuvių karių neapykantos, chameleonų pavyzdžiu pakeitė savo išviršinę išvaizdą — tuojau užsivilko Lietuvos kariuomenės uniformas. Generolui Baltušiu-Žemaičiui užėmus kariuomenės vado postą, Lietuvos kariuomenės subolševikinimas vyko smarkiu tempu. Prie visų vadų buvo skubiai paskirti politkomisarai, arba politvadovai, kurių institucija tiesioginiai priklausė vyriausiam kariuomenės komisarui Macijauskui. Politinius vadovus parinko ir rekomendavo komunistų partija. Kadangi vispusišką karių auklėjimą ir jų elgesio priežiūrą iš vadų paglemžė politiniai vadovai, lietuvių karininkų tiesioginė įtaka į kareivius liko labai suvaržyta. Be to, politvadovai kiekvieną žingsnį sekė ne tik kareivių, bet dar stropiau karininkų. Tuo pat metu įvyko daugybė ir kitų permainų, kurios kariuomenės tautiniai kultūrinio bei dvasinio gyvenimo struktūrą pakeitė bolševikiniu pavyzdžiu. Buvo atleisti visų tikybių karo kapelionai. Iš kariuomenės patalpų pašalinti visi tautiškieji ir religiniai simboliai. Jų vietoje iškabinti bolševikinių vadų paveikslai, komunistiniai šūkių, įrengti "Lenino kambariai", "Raudonieji kampeiliai" ir t.t. Anksčiau buvusių auklėjimo ir tikybos paskaitų vietą užėmė nepaliaujama, įkyri komunistinė propaganda. Nuolat buvo daromi kareivių mitingai, kuriuose kalbėdavo tiktai po-

litiniai vadovai ir jiems prijaučiantieji (kurių buvo labai maža). Karininkams ir puskarininkams mitinguose dalyvauti buvo draudžiama.

Nežiūrint politvadovų atkakliausių pastangų, Lietuvos kariuomenė geruoju subolševikinti ir kareivius prieš karininkus sukurstyti nesisekė. Kas buvo pasiekta, tai tik brutali prievartos keliu. Didesnis ar mažesnis pasipriešinimas bolševikinei santvarkai reikėsi visose dalyse. Ryškiausias pasipriešinimas komunistams pasireiškė 9 pėst. pulke, Marijampolės įguloje. Dėl to, pulko vadas, gen. štabo pulkininkas Gaušas, buvo pašalintas iš pareigų ir paleistas iš kariuomenės, o pulkas izoliuotas ir perkeltas į Švenčionėlių poligoną, prie Sovietų sienos. Tačiau ir čia, būdamas izoliuotas, pulkas nesiliovė priešintis bolševikinei santvarkai. Tuomet politvadovai į pagalbą pasiūkė Sovietų kariuomenės vienetus, kurie atvykę apsupo pulką. Supantieji bolševikų daliniai laikėsi 5-6 km. atstume nuo pulko stovėjimo vietos, vengdami sąlyčio, kad neitektų kautis. Tuo laiku "liaudies kariuomenės" vadas gen. Baltušis-Žemaitis ir politkomisaras Macijauskas, surinkę iš visos kariuomenės komunistus bei politvadovus (apie batalioną vyrų) ir pasiūkė į pagalbą sovietų tankus, vyko pulką malšinti... Čia atvykę, jie tuojuo suėmė 31 pulko kari ir pasodino į kalėjimą. Pulką išformavo, išskirstydami jo sudėtį po kitas kariuomenės dalis. Buvusių to pulko karių vėliau buvo dar daug suimta. Visų suimtųjų likimas nežinomas. Didžiausia šio pulko "kaltė" buvo:

- a) priešinosi neteisėtiems rinkimams į "liaudies seimą";
- b) priešinosi Lietuvos prijungimui prie Sovietų Sąjungos;
- c) nepripažino Stalino konstitucijos.

Taip terorizuodami Lietuvos kariuomenę ir visuomenę, komunistai rengė rinkimus į "Liaudies seimą". Į priešrinkiminius mitingus atvesti kareiviai buvo laikomi rikiuotėje, o politvadovai sakydavo kalbas, garbindami Staliną ir Sovietų armiją. Baigdami savo kalbas, perskaitydavo jų surašytas rezolucijas ir reikalavė ploti arba šaukti "ura". Dažniausia niekas neplodavo ir nešaukdavo. Atsirasdavo drąsulių, kurie veržėsi prie tribūnos kalbėti, bet jiems niekad nebuvo leista. Kitą naktį tokie būdavo areštuojami ir dingdavo be žinios. Nežiūrint tokios kareivių laikysenos, politvadovų perskaitytos rezolucijos buvo laikomos "vienbalsiai" priimtos ir garsinamos komunistinėje spaudoje. Kadangi visos tos rezolucijos buvo parengtos komunistų partijos ir politkomisarų Macijausko, jų turinys buvo maždaug visų vienodas:

"Visi čia susirinkusieji iš Liaudies Seimo reikalauja:

1. Paskelbti Lietuvą Socialistine Sovietų Respublika.
2. Įgyvendinti Stalino konstituciją.
3. Įjungti Lietuvą į Sovietų Sąjungą.
4. Įgyvendinti Sovietų valdžią Lietuvoje.

Tegyvuoja Sovietų Sąjunga ir jos nenugalima Raudonoji armija! Tegyvuoja viso pasaulio proletariato draugas, mokytojas ir tėvas Stalinas!"

Liepos 11-12 d. naktį (dvi dienas prieš rinkimus į "Liaudies seimą") buvo areštuota daug karininkų ir civilinių inteligentų "liaudies priešų". (Liaudies priešas yra asmuo, kuris nesutinka su komunistine santvarka. Jam neturi būti vietos tarp kitų. Definicija: "Liaudies priešas yra asmuo, išmestas už įstatymo ribų"). Šių areštų tikslas buvo įbauginti rinkėjus, kad nesipriešintų ir dalyvautų rinkimuose. Rinkimai į "Liaudies seimą" įvyko liepos 14 d. Kareiviai į balsavimo vietas buvo vedami rikiuotėje, stipriose politvadovų priežiūroje. Karininkai ir puskarininkiai tuo laiku prie kareivių buvo neprileidžiami ir turėjo balsuoti atskirai. Ant balsavusiųjų karininkų ir puskarininkų asmens dokumentų buvo dedami štampai "L. S. 40" arba "Balsavo 1940". Balsuojančius kareivius politvadovai tikrino prie balsavimo urnų pagal sąrašus ir darė pažymėjimus. Dalis kareivių balsavo, kaip buvo reikalaujama — dėjo į voką balsavimo lapelį, bet dalis metė į urną tuščią voką. Rinkimus pašepdami kareiviai tarpusavy kalbėjo: "Balsuot gavom, bet rinkti negavom. Stalinas išrinko". Išrinktasis "Liaudies seimas" pirmam posėdžiui susirinko liepos 21 d. Po kelių dienų naujasis seimas padarė Kremliaus padiktuotą ir per komunistų partiją perduotą nutarimą prašyti Stalino "malonės" ir

1. Prijungti Lietuvą prie Sovietų Sąjungos;
2. Įjungti Lietuvos "Liaudies kariuomenę" į Sovietų armiją. Tam tikslui buvo išrinkta didelė delegacija, kuri vyko į Maskvą ir nuvežė seimo nutarimą. Stalinas, žinoma, tą "malonę" padarė ir delegacijos atvežtą prašymą "patenkino". To pasekoje "Liaudies kariuomenei" buvo įsakyta persiformuoti į Sovietų armijos 29-tą teritorinį šaulių korpa.

2. 29-tas Teritorinis šaulių korpas

Rugpjūčio 29 d. iš Maskvos į Kauną atvyko trys Sovietų armijos augštų laipsnių politiniai komisarai: Cariov, Kovalionok ir Prodeus. Jie sakėsi atvykę padėti "Liaudies kariuomenę" per-

organizuoti į 29-tąjį korpa, bet tikrumoje jie tuoju liko šio korpo vyriausiais politiniais komisaris ir vaidino svarbų vaidmenį. "Liaudies kariuomenei" buvo įsakyta per du mėnesius persiorganizuoti į 29-tą korpa ir priimti priesaiką. Šis naujas (29-tas) korpas turėjo susidėti iš dviejų divizijų. "Liaudies kariuomenėje" buvo trys divizijos, todėl trečia buvo padalinta tarp abiejų naujai formuojamųjų korpo divizijų. Iš buvusių trijų kavalerijos pulkų buvo suformuotas tik vienas 26-tas kavalerijos pulkas, o iš visos aviacijos liko tik viena eskadrilė. Karo mokykla buvo panaikinta, o jos vietoje Vilniuje įsteigta Sovietų armijos mokykla. Persiformavimas į 29-tą korpa vyko labai chaotiškai.

Rugsėjo 8-10 d. į naujai formuojamąjį korpa atvyko apie 300 Maskvos paskirtų Sovietų armijos politvadovų ir karininkų. Iki to laiko buvę lietuviai politvadovai buvo pašalinti, o jų vietas užėmė atvykusieji rusai. Atsiųstieji rusai karininkai buvo paskirti visų dalių ir dalinių vadų pavaduotojais. Tuo būdu, kiekvienas kuopos dydžio ir augštesnio vieneto vadas turėjo rusą karininką pavaduotoją, kuris tikrumoje buvo jo prižiūrėtojas. Be to, šių pavaduotojų tikslas buvo, lietuviui karininkui mažiausiai kuo nors "nusiakaltus", tuoju užimti jo vietą.

Rugsėjo 10-15 d.d. naujai suformuotas korpas iš iki to laiko buvusių nuolatinio stovėjimo vietų buvo perkeltas į rytinį Lietuvos pakraštį. Korpas buvo perkeltas todėl, kad rusai lietuvių dalimis nepasitikėjo ir nusprendė jas nukelti toliau nuo vakarų sienos, o vakarinėje Lietuvos dalyje palikti tik savo kariuomenės dalis. Kadangi korpas buvo dislokuotas palyginti mažame plote, kuriame stovėjo dar ir iš Sovietų Sąjungos gilumos atkeltos kariuomenės dalys, tai korpo dalims teko susitalpinti visai ne kariniams tikslams skirtose patalpose. Pvz., Vilniuje kai kurioms ligoninėms buvo paverstos kareivinėms, arba iš vienuolynų išvaikytos vienuolės, o jų vietoje sugrūstai apgyvendinti lietuvių pulkai.

Naujai suformuotasis korpas pateko į nepakenčiamai blogas sąlygas: blogos patalpos, labai menkas maistas, brutali rusiška drausmė ir be paliovos kalama komunistinė propaganda. Kareivis kasdieną buvo užimtas nuo 4 val. ryto iki 10 val. vakaro. Apranga buvo palikta senoji lietuviška tik pridėti prie jos sovietiniai ženklai. Visos tos svetimos, lietuviams kareiviams nepakenčiamos sąlygos korpo dalyse iššaukė nuolatinį pasyvų pasipriešinimą. Ypač aštrioje formoje reiškėsi pasipriešinimas 615 artilerijos pulke, Vilniuje, Šnipiškių kareivinėse. Daug to pulko karių buvo suimta ir dingo be žinios. Panašios aplinkybės buvo ir kitose korpo dalyse. Kiek

neapykanta prieš rusus buvo didelė, tiek lietuvių kareivių ir karininkų tarpusavio santykiai ir pasitikėjimas buvo geri. nuoširdūs. To, aišku, negalėjo pakeisti bolševikinė vadovybė.

Lapkričio 1 d. 29-tas korpas turėjo būti prisaiškintas. Tačiau rusiškoji korpo vadovybė, gerai žinodama korpo karių (lietuvių) priešingus nusistatymus, vengė juos dar daugiau suaktyvinti ir priesaiką tylomis atidėjo. Pagaliau 1941 vasario 23 d. korpo lietuviškoji sudėtis buvo priversta priimti priesaiką. Nors ir tada lietuviai kariai daugumoje bolševikų dar nebuvo palaužti, bet sovietinės prievartos sistema korpe buvo jau taip stipriai suorganizuota, kad pasipriešinimas buvo neįmanomas. Be to, kiekvienas lietuvis karys jau buvo užtektinai patyręs bolševikinius žiaurumus ir gerai žinojo, kad atsisakymas priimti priesaiką reikštų mirtį. Išvengti priesaikos ignoravimo, bolševikai ją vykdė individualiu būdu. Pirmiausia buvo prisaiškinti karininkai. Prieš išrikiuotą pulką sustojo visi politvadovai, politikomisarai ir pulko vadas. Priesaikos ceremonijai vadovavo pulko komisaras. Prieš pulką buvo iššaukiamas kiekvienas priesaiką priimti turįs karininkas atskirai. Jam buvo įteikiamas priesaikos tekstas, kurį jis turėjo garsiai perskaityti, pasirašyti ir įteikti politikomisarui. Po karininkų priesaikos tokia pat tvarka buvo prisaiškinti kareiviai savo daliniuose.

Suformavus korpa, kiekvienoje jo divizijoje buvo įsteigti NKVD "Ypatingieji skyriai", kurie pulkuose turėjo savo įgaliotinius su padėjėjais. Tie "Ypatingieji skyriai" kareivių ir karininkų tarpe, teroro būdu, užverbavo daug agentų. Kandidatus į agentus parinkdavo politvadovai ir jų pavardes pristatydavo "Ypatingajam skyriui". Šie skyriaus pareigūnai išsišaukdavo parinktąjį kandidatą ir, pradžioje geruoju, siūlydavo jiems "pagelbėti išaiškinti kontrrevoliuciją", kitaip saktant — šnipinėti NKVD naudai. Kandidatui geruoju nesutikus, būdavo grasinama jį bausti kaip "liaudies priešą". Nepavykus ir tuo kandidatą įbauginti, jis būdavo paleidžiamas neužverbuotas, tačiau tuoju po to toks kandidatas būdavo suimamas ir dingdavo be pėdsakų. Jei užverbuotas asmuo nieko nepranešdavo arba tiekdamo klaidingas žinias, jis taipogi būdavo areštuojamas ir išgabenamas nežinia kur. NKVD suorganizuotas šnipinėjimo tinklas karininkus ir kareivius sekė kiekviename jų žingsnyje, dėl ko jie savo kalbose ir veiksmuose turėjo būti be galo atsargūs. Mažiausia kritika, išreikšta apie Staliną ar Sovietų santvarką, buvo laikoma dideliu nusikaltimu ir griežčiausiai persekiojama.

Suėmimų 29-tame korpe buvo labai daug. Vien 1940-41 m. žiemą buvo suimta virš 2000 korpo karių. NKVD "Ypatingieji skyriai" suė

mimus vykdė naktimis. Karininkus areštuodavo kareiviams nematant. Areštuojami karininkai iš kareivinių būdavo iššaukiami, neva tarnybos reikalais, į nuošalią vietą, apsupami NKVD pareigūnų, jėga grūdami į mašinas ir išvežami. Apie suimtuosius neduodavo žinių net pulko vadui. Kas mėgindavo apie suimtąjį teirautis, buvo laikomas "liaudies priešu". Dauguma suimtųjų būdavo išvežami į Sovietų Sąjungos gilumą, bet dalis būdavo sušaudoma ir vietoje. Žudymai būdavo vykdomi slapta.

3. 29-to Teritorinio šaulių korpo likimas

1941 m. gegužės mėn. abi 29-to korpo divizijos išvyko į poligoną lauko pratimams. 179-ji divizija išvyko į Pabradės poligoną (50 km. į šiaurę nuo Vilniaus), o 184-ji divizija į Varėnos poligoną (70 km. į pietus nuo Vilniaus). Tuose poligonuose stovyklavo ir kitos, iš Sovietų gilumos atvykusios kariuomenės dalys. Birželio pirmomis dienomis abi korpo divizijos gavo rusų karininkų, o to pat mėnesio 8-12 d.d. ir apie 4-5,000 kareivių papildymą. Dauguma atsiųstųjų kareivių buvo mongolai, maža dalis — rusai. Nuo to laiko jau apie pusė korpo karininkų ir kareivių buvo ne lietuviai. Buvo laukiama daugiau rusiškų papildymų. Tuo pat metu politvadovai ir rusai karininkai labai slapta sudarinėjo "nepatikimų" karininkų ir kareivių sąrašus. Čia pat į korpą atvyko augštesnių laipsnių rusai karininkai, kurie perėmė iš lietuvių divizijų ir pulkų vadų vietas. Jie tuojau įsakė mažesniųjų vienetų — batalionų, kuopų, baterijų ir t.t. — vadovavimą perduoti rusams karininkams. Buvusiems divizijų ir pulkų vadams (lietuviams) buvo įsakyta išvykti į Sovietų Rusiją, į specialius kursus, rusišku terminu tariant, "na perepodgotovku". Pirmiausia jie visi buvo nusiųsti į Rygą, kur gavo nurodymus, kas į kur turi vykti. Iš Rygos grįžo į Vilnių, o iš čia dauguma jų turėjo vykti į Maskvą. Du buvę pulkų vadai — gen. št. pulkininkas Breimelis ir pulkininkas Rajeckas — tik grįžus jiems iš Rygos, Vilniuje buvo NKVD areštuoti.

Birželio 14 d. abiejuose poligonuose (beveik tuo pačiu laiku) didesnei pusei 29-me korpe dar užsilikusiu lietuvių karininkų buvo įsakyta susirinkti lauko pratimams. Įtarimui išvengti buvo įsakyta pasiimti visas lauko pratimams reikalingas priemones: žemėlapius, lauko knygetes ir t.t. Susirinkusieji karininkai buvo susodinti į mašinas ir išvežti už stovyklos ribų toliau į laukus. Čia juos, dar sunkvežimiuose sėdinčius, apsupo stiprūs NKVD kareivių būriai. Apsuptuosius brutaliai nuginklavo, nudraskė karinius ženklus, atėmė žemėlapius ir kai kuriuos asmeninius daiktus, surišo rankas ir sugrūdo į sunkvežimius. To-

kiu žiauriu būdu suimtuosius, stiprioje NKVD apsaugoje, nuvežė į geležinkelio stotį ir, uždarę į prekinis vagonus, tuojau, nežinia kur, išvežė. Tą dieną iš 29 to korpo (abiejų poligonų) buvo išvežta apie 300 lietuvių karininkų. Apie išvežtųjų likimą daugiau jokių žinių negauta. Tenka manyti, kad kai kuriuos ištiko tas pat likimas, kaip lenkų karininkus Katyne. Birželio 14-15 d.d. visoje Lietuvoje vyko plataus masto civilinių asmenų ir atsargos karininkų suėmimai. Buvo suimta ir deportuota apie 35-40,000 asmenų. Komunistų spauda paskelbė, kad tomis dienomis buvo "apvalytas kraštas nuo liaudies priešų". Vėliau paaiškėjo, kad ir su korpo kareiviais bolševikai buvo suplanavę pasielgti taip, kaip pasielgė su karininkais, bet staigus vokiečių - bolševikų karas tuos planus sutrukdė.

Birželio 22 d., 3 val. ryto vokiečių kariuomenė peržengė Sovietų sieną. Sovietų kariuomenės vadų tarpe kilo panika. 29-to korpo lietuviai kariai spontaniškai sukilo. Varėnos poligone sukilimas įvyko jau birželio 22 d. vakarą. Rusai bėgo, lietuviai spietėsi į didesnius vienetus apie savo vadus. Ypač aršus ginkluotas pasipriešinimas bolševikams įvyko Vilniuje. Sukilo 19-to korpo kareivinėms saugoti palikti sargybų būriai. Prie jų prisidėjo studentai ir darbininkai. Birželio 23 d. Vilniaus mieste jau nebuvo bolševikų. Vokiečių kariuomenė įžygiavo į Vilnių birželio 24 d. anksti rytą ir rado miestą laisvą nuo priešų. Pabradės poligone lietuvių karių sukilimas įvyko 24 d. Sukilusiems kariams dalinai pavyko atsipalaidoti nuo juos terorizavusių bolševikų ir išsivaduoti nuo priverstino pasitraukimo į Sovietų Sąjungos gilumą. Atsipalaidavo apie 5.000 kareivių ir labai maža karininkų.

Pagal surinktus duomenis, bolševikai Lietuvoje išžudė arba į Sov. Sąjungos gilumą deportavo apie 5-600 karininkų ir apie 5-6,000 kareivių, kas sudaro netoli trečdalis Lietuvos taikos metu aktyvioje tarnyboje laikytos kariuomenės.

Negavę žymesnio pritarimo nei iš organizacijų, nei iš pavienių visuomenininkų, į kuriuos kreipėmės, ir negalėdami sutikti su autoriaus reikalavimu išleisti veikalą vienu stambiu tomu, apgailėstaudami turime atsakyti leisti dr. K. Jurgėlos didžiulį ir labai svarbų lietuviškajam reikalui veikalą apie 1863 m. sukilimą.

Dėkodami autoriui už pasitikėjimą ir neskaityliams veikalą rėmėjams už paramą, tikimės, jog veikalas vistiek išvys šviesą, autoriui suradus pajėgesnį leidėją.

K A R Y S

IŠ LIETUVIŲ KARIŲ VEIKLOS UŽKAUKAZYJE PIRMOJO PASAULINIO KARO METU

P. GUDELIS

(P a b a i g a)

1918 m. vasario mėn. sugrįžę į Tiflisą sužinojome, kad Batumo lietuvių pionierių kuopos steigimas jau visiškai legalizuotas ir išleisti reikalingi įsakymai. Fronte esančių lietuvių karių patogumui buvo paskelbta, kad norį į kuopą stoti lietuviai, pravažiudami pro Tiflisą, gali registruotis Kaukazo armijos lietuvių karių Pildomajame komitete. Atrodo, kad Tifliso stotyje buvo iškabintos lentos su kvietimu ir adresu, bene, ne tik rusų, bet ir lietuvių kalba. Tačiau laukiamas norinčių į kuopą stoti lietuvių karių antplūdis neįvyko. Pasiteirauti, tiesa, buvo užėję keli lietuviai, bet ir jie buvo blogai nusiteikę. Išvargę ir pakankamai išbadėję fronte, jie nebesiryžo iš naujo stoti, kad ir į tautinį dalinį. Viena, bijojo, kad po apmokymo gali būti vėl išsiųsti į frontą; antra, tikėjosi pavieniui greičiau pasiekti Lietuvą, keliaudami per Rusiją.

Kaukazo lietuvių taryboje darbas virte virė. Joje dalyvavo: mokytojas Pranas Dailydė — pirmininkas, stud. O. Kerpauskaitė — sekretorė, M. Dailydienė — išdininkė, Kl. Prielgauskas — reikalų vedėjas, Al. Marcinkevičius ir kiti nariai. Buvo pradėtas nuodugnus visų lietuvių registravimas ir jų reikalų atstovavimas prie Gruzijos respublikos vyriausybės.

Ta vyriausybė nedaug tesigilino į tautinę kilmę, ir visus svetimtaučius laikydama rusais, šalino juos iš tarnybų. Daugeliui lietuvių grėsė tokia nelaimė ir tik per lietuvių tarybos užtarimą jie buvo palikti tarnauti. Darbo buvo daug, tai ir aš kartu su St. Jazdausku buvome tuojau pakviesti talkon, nes ir mes Kaukazo lietuvių organizacijų atstovų suvažiavime buvome išrinkti tarybon. Dabar išrinko mane tarybos pirmininko pavaduotoju. Todėl nutariau pasitraukti iš tarnybos Karso tvirtovės artilerijoje.

Nusistatęs apsigyventi Tiflise, turėjau vykti į Karsą persigabenti savo mantą. Tvirtovės artilerijos viršininkui padaviau pareikškimą pervesti mane į Batumo tvirtovės pionierių bataliono lietuvių kuopą. Gavau taip pat leidimą persigabenti nemokamai savo turtą. Paskutinį kartą dalyvavau Karso lietuvių d-jos valdybos posėdyje ir perdaviau Ad. Tamošiūnui pirmininko pareigas.

Sugrįžęs į Tiflisą pasilikau ten, nes norinčių stoti į tautinį dalinį Batume lietuvių nesuirado. Taip baigėsi dabar garbinamos Karso lietuvių kuopos gyvavimas. Kaip matome, gražus sumanymas suorganizuoti Užkaukazyje tautinį lietuvių dalinį ir visos tam tikslui padėtos pastangos bei padaryti žygiai nuėjo niekais. Taigi, kaip kiekviename padavime, taip ir mite apie Karso lietuvių kuopą vis dėlto glūdi trupinėlis tiesos. Karse gimė mintis steigti lietuvių tautinį dalinį Užkaukazyje. Visas mano, karsiečio, bergždžias darbas buvo tokią kuopą organizuoti. Neklysiu tvirtindamas, kad tik aš vienas buvau oficialiai paskirtas į steigiamą lietuvių tautinį dalinį. Mano tarnybos lape figuruoja toks įrašas: "Komandiruotas naujon tarnybos vieton, tautinén dalin į Batumo tvirtovės sapiorų bataliono Lietuvių kuopą 1918 m. kovo 6 d. (Artilerijai Įsakymas 64 Nr. 4 par.-. Tai neabejotinas unikumas. Taigi steigiamo Užkaukazyje lietuvių tautinio dalinio tikrasis vardas buvo "Batumo tvirtovės sapiorų bataliono lietuvių kuopa".

Kai aš 1938 m. aprašinėjau "Karo Archyve (bene IX-tame ar sekančiuose tomuose) lietuvių veiklą Užkaukazyje, tai turėjau surankiojęs daugiau dokumentų, kuriuos vėliau perdaviau Kariuomenės Archyvu. Dabar visą šią istoriją tegaliu paremti sekančia savo tarnybos lapo ištrauka:

"Komandiruotas Kaukazo frontan organizuoti lietuvių tarpe kultūros apšvietos darbą 1917 m. rugp. 11 d. (Artilerijai Įsak. 232 Nr. 15 par.).

Grižo iš komandiruotės 1917 m. gruodžio 21 d. (Art. Įsak. 363 Nr. 8 par.).

Komandiruotas Kaukazo lietuvių kariškių suvažiaviman Tiflise 1917 m. gruodžio 25 d. (Art. Įsak. 367 Nr. 10 paragr.).

Išrinktas Kaukazo armijos Lietuvių kariškių Pildomojo komiteto nariu 1917 m. gruodžio 30 d. (Prierasas Vyr. Kaukazo fronto vado dežur. Generolo 27499 Nr. iš 28.V.1918 m. Karo M-jos kanceliarijos viršininkui).

Kaukazo lietuvių organizacijų atstovų suvažiavime išrinktas Kaukazo lietuvių tarybos nariu 1917 m. gruodžio 30 d. (Lietuvos Respublikos Užs. Reik. M-jos liud. 5823 Nr. iš 3.III.22).

Komandiruotas 2-an Rusijos kariškių lietuvių suvažiavimas Petrograde 1918 m. sausio 5 d. (Karo Komisarų prierašas iš 2.I.18 ten pat).

Išrinktas Kaukazo Lietuvių Tarybos karių sekcijos sekretorium 1918 m. vasario 19 d. (Liet. Resp. Užs. Reik. M.-jos liud. 5823 Nr. iš 3.III.22).

Išrinktas Kaukazo Lietuvių Tarybos pirminko padėjėju 1918 m. vasario 25 d. (Liet. Resp. Užs. Reik. M.-jos liud. 5823 Nr. iš 3.III.22).

Komandiruotas Tifliso - Karso gelžkelio linija gyvenančių lietuvių grąžinimą Lietuvon organizuoti 1918 m. vasario 26 d. (Liet. Resp. Užs. Reik. M.-jos liud. 5823 Nr. iš 3.III.22).

Sugrįžo Karso Tvirtovės artilerijon 1918 m. vasario 28 d. (Art. įsak. 60 Nr. 3 paragr.).

Komandiruotas naujon tarnybos vieton, tautinė dalin į Batumo Tvirtovės Sapiorų bataliono Lietuvių kuopą 1918 m. kovo 5 d. (Art. Įs. 64 Nr. 4 par.).

Paliktas Tiflise eiti Kaukazo Armijos Lietuvių kariškių Pildomojo komiteto nario pareigas 1918 m. kovo 6 d. (Pildom. Komiteto raštas 43 Nr.).

— — —

Apie tolesnę lietuvių karių veiklą galiu tik tiek pridurti: Iš Kaukazo lietuvių tarybos sąstato matyti, kad nežiūrint to, kad Kaukazo lietuvių organizacijų suvažiavime kariai buvo mažumoje, tačiau į tarybą tapo išrinkta tiek pat narių civilinių, kiek ir karių. Suprantama, kad būdami viengungiai, jie turėdavo mažiau šeimyninių rūpesčių ir galėjo daugiau atsiduoti visuomeninei veiklai. Kai civiliniai dar ilgiau išsilaikė turimose tarnybose, tai subyrėjus Rusijos kariuomenei, lietuviai kariai liko bedarbiai. Todėl civiliniai dalyvaudavo daugiau posėdžiuose, o kariams atitekėdavo visas darbas. Kaip jau pirmiau minėjau, susidariusios Gruzijos respublikos vyriausybė panaikino visas darb. ir kar. tarybas. Kaukazo lietuvių tarybai padariusi atatinamus žygius, Gruzijos vyriausybė pripažino jai lietuvių atstovavimo teises. Kadangi bedarbis vis labiau plito, tai ir lietuvių būklė blogėjo. Nors apie Lietuvą mes jokių žinių negaudojome, bet neklysiu pasakęs, kad visi apie ją svajojome. Kai taryba nutarė pradėti rūpintis grąžinimu Tėvynėn ir paskelbė norinčių grįžti registraciją, pritarimas buvo labai didelis.

Kai Gruzija užmezgė santykius su Vokietija, tai 1918 m. gegužės mėn. į Tiflisą atvyko jos pasiuntinys Schulenburgas. Kadangi Lietuva tuomet buvo vokiečių okupuota, tai Kaukazo lietuvių taryba kreipėsi į jį su prašymu pergabenti lietuvių tėvynėn. Suprantama, kad jis oficialiai atstovavo ir Lietuvai, bet Kaukazo lie-

tuvių tarybai neteko su juo dėl to varžytis. Jis pripažino jos darbo vertingumą ir pažadėjo jai savo pagalbą. Su jo ir Gruzijos vyriausybės pagalba 1918 m. birželio 9 d. išvyko tėvynėn pirmasis lietuvių transportas. Jam vadovavo tarybos pirmininkas Pranas Dailydė, kuris ryžosi vyksti į Vilnių išsiaiškinti su Lietuvos Taryba dėl Lietuvos reikalų atstovavimo Užkaukazyje. Jam išvažiavus, ėjau tarybos pirminko pareigas ligi 1918 m. rugpiūčio 9 d. Per tą laiką suorganizavome ir išlydėjome į Lietuvą dar bene tris lietuvių transportus.

Pr. Dailydė grįžo 1918 m. rugpiūčio mėn. pabaigoje, jau Lietuvos Tarybos atstovas Gruzijai ir Armėnijai. Kaukazo lietuvių taryba buvo nebereikalinga, todėl likvidavome ją. Kl. Prielguskas, Al. Marcinkevičius ir, bene, O. Kerpauskaitė pasiliko tarnauti atstovybėje. O aš, 1918 m. rugsėjo 18 d., vadovaudamas penktajam transportui, išvykau į Lietuvą.

— — —

Kad pailiustravus mūsų tuometinio gyvenimo sąlygas noriu papasakoti savo atsiminimus apie mudviejų su Al. Marcinkevičium gyvenimą Tiflise.

Po išvažiavimo iš Karso aš nebegaudavau jokios algos. Kai vėliau buvo likviduota Kaukazo krašto kar. ir darb. taryba, tai ir Al. Marcinkevičius taip pat liko bedarbis. Kaukazo lietuvių taryba nieko mums negalėjo mokėti. Už lietuvių registravimą buvo imama vos pora rublių, tai jokių didesnių sumų nesusidarydavo. Turėjome gyventi iš savų santaupų. Reikia pridurti, kad aš, be pinigų, turėjau susitaupęs didelę maisto produktų atsargą. Prieš išvažiavimą iš Karso lietuvius karius organizuoti, įgaliojau savo kaimyną, karininką, priimėtinį ir mano kambarin krauti man priklausančių sausų produktų maisto davinį — ryžius, įvairias kruopas, pšeno (bene grikius), pupeles, miltus, riebalus ir kita.

Todėl sugrįžęs į Karsą radau gana didelius maisto išteklius, o kaip perkeliamas kiton tarnybos vieton, nemokamai persigabenau visą savo mantą į Tiflisą. Kai abu likome bedarbiai, taupumo sumetimais išsinuomavome miesto pakraštyje, palaukėje, pigų kambarėlį. Kai mieste mažėjo maisto produktai, mes galėjome visai gerai savaisiais prisidurti. Ilgainiui krautuvėse jų visai pritrūko, o mūsų piniginiai ištekliai buvo jau tiek sumažėję, kad nebeišsigalėjome pirkti juodojoje rinkoje, tai maitinomės vien atsiųžtais produktais.

Gal gerb. Aleksas neužsigaus, jei priminsiu, koks jis tada buvo svajotojas, idealistas. Jo vi-

Karso lietuvių kultūros-švietimo draugijos valdyba minint 20 metų sukaktuves Kaune. Iš k.: Pr. Devulienė—ižd., Aleksas Vaičkus—sekr., P. Gudelis—pirm., Adomas Tamošiūnas—vicepirm., karininkas Budrevičius (Burlevičius?)—šviet. vadovas.

dujinį stovį aš taip supratau: kilus revoliucijai, jis su užsidegimu stojo į tarybinį darbą ir tuo būdu pasiekė toje santvarkoje augštą vietą, buvo išrinktas į Kaukazo krašto kar. ir darb. tarybą. Tariamasis visų tautų ir luomų lygybės šūkis buvo perdaug viliojantis. Paskiau prisidėjo dar lietuvių karių Pildomojo komiteto pirmininko pareigos. Galima suprasti, kad jis giliau už kitus išgyveno ir nusivylimą, kai visi tie darbai neatnešė jokių vaisių nei jam, nei visuomenei. Jis liūdėjo, kad kilnius revoliucinius šūkius žmonės nesuprato ir jų neįgyvendino. Neteisingumas ir viens kito skriaudimas klestėjo tuomet gal net vaizdžiau, kaip prieš revoliuciją.

Reikia priminti, kad gruzinai patys sunkiai pragyvendami, visus svetimtaučius laikė nepageidaujama našta. Jie šalino iš tarnybų prieš tai dešimtmečius jose tarnavusius svetimtaučius. O mums, buv. rusų kariams, surasti kokią apmokamą darbą buvo visiškai neįmanoma. Taigi skurdome, nematydami jokios prošvaistės.

Kol turėjome pakankamai riebalų, tai išsivirti ryžių bei kokių kruopų tyrę, arba išsikepti sklandžių, nebuvo didelė gudrybė. Jei Aleksas susidūmodavo, užsisvajodavo, gaminamas valgis taip greit neprisvildavo. Bet kai riebalų ištekliai sumažėjo, teko riebalus labiau taupyti. Todėl valgį gaminant reikėdavo nuolat tyrę maišyti, bei sklandžius vartyti, o Aleksui užmiršus, jie bežiūrint prisvildavo. Tiflise buvo šiltas klimatas; šilimos kambaryje nereikėjo taupyti, tai visi langai kieme būdavo atdari. Sviltų kvapas tuojau pasklisdavo kieme. Kaimynai plūdavo: "Litvaki kašu variat" ir artimesnieji skubėdavo uždarinėti langus.

Ilgainiui riebalai pasibaigė, likusias kruopas virdavome tyrame vandenyje. Pinigų beturėjome tiek, kad vos išgalėdavome nusipirkti 200 gramų duonos dienos davinį. Retkarčiais pavykdavo netoli priemiesčio esančiuose laukuose, kai nieks nematydavo, pasirinkti pamidorų. Druskos nebuvome pristigę. Duona su pomidorais būdavo tuomet didelis skanumynas, tik gaila, kad jos buvo per maža. Kartą vienoje kepykloje pasiūlė vieton 200 gramų paprastos pusiau kukurūzinės duonos, net trigubai didesnį kiekį juodos, kaip vėdaras, duonos. Pirko kiti, tai ir aš susigundžiau. Bevalgant negalėjau gerai sukramtyti, nes dantyse girgždėjo. Mat, duona buvo kepta iš malūne ar kepykloje sušlavinėtų nuobyrų. Mano piniginei tas išėjo į naudą, nes porą savaičių nebereikėjo jokios duonos pirkti. Aš gavau skilvio ir žarnų uždegimą, tai iš viso nieko nebegalėjau valgyti. Laimei, tas atsitiko netrukus prieš išvažiavimą Lietuvon. Odą ir kaulus parsivežiau sveikus, o nuo lietuviško pyrago ir šviežio pieno per pusmetį vėl atsirado ir kūnas po oda.

Baigdamas dar kartą pareiškiu apgailestavimą, kad laisvame pasaulyje taip maža teturime nepriklausomos Lietuvos laikų spaudos šaltinių. Esu girdėjęs, kad Kielio universitetas Vokietijoje (23 Kiel, W. Germany) turi gausius lietuvių spaudos rinkinius. Gal Pasaulio Lietuvių archyvu Čikagoje pravartėtų užmegzti su juo ryšius ir pamėginti gauti tikresnių žinių, o gal ir atliekamų raštų?

VAIDEVUTIS

Z. RAULINAITIS

(Tęsinys)

Avarai

Po hunų imperijos suirimo, atsiradusią rytų Europos stepėse politinę tuštumą netruko užpildyti nauja jėga. Bėgdami nuo savo giminaičių turkų spaudimo, jų rasės tauta, avarai, kartais vadinami pseudoavarais, iš Kaspijos pakraščių pasistūmėjo į Dunojaus žemupį ir į Panoniją (562 m.). Be savos žemės ir gyvulių bandų, jie, žūt būt, turėjo gyventi iš plėšimų ir karo. Todėl jų valstybinė organizacija buvo grynai karinė. Jų pagrindinis ginklas buvo lankas, tik didesnis kaip hunų ir tolimo našumo. Jų jietys irgi buvo sunkesnės, nes avarai vartojo balno kilpas.¹⁷

Giminingi hunams, šie klajokliai buvo toki pat narsūs kariai ir taip pat žiaurūs. Jie netruko sugriauti (558 m.) baltų pašonėje besikuriančią slavų — antų valstybę, kartu su jais nustumdami ir bulgarus į pietus. Su avarų smūgiu Balkanų pusiasalis prisigrūdo bulgarų ir slavų.² Lombardai spruko nuo avarų į Italiją (568 m.). Vidurinė Europa, nuo Karpatų iki Dunojaus ir iki rytinių Alpių virto dykuma, kurioje siautė avarų raiteliai.⁴ Kai kurie istorikai šiuo laikotarpiu žymi antikinio pasaulio pabaigą.

Didelė gi dalis slavų kilčių, kurios nepasuko į Balkanus, pradėjo trauktis nuo avarų smūgio padnieprio stepėmis į vakarus ir į šiaurę. Toks jų judėjimas vyko per ištisą VI ir VII amžius. Pagrindinis jų smūgis kaip tik ir teko baltams. Spaudžiami iš rytų nuolatinių Azijos klajoklių įsiveržimų, o iš pietų slavų veržto, rytiniai baltai neatlaikė savo pozicijų, nors ir stengėsi išsilaikyti savo senosiose tėvų žemėse. Jie ten vedė nesibaigiančias kovas su slavais, kurias tebeliudija piliakalniai ir ginklai randami kapuose. Skaitlingų slavų svoris pasirodė per sunkus ir baltams teko pamažu trauktis į šiaurės rytus ir į vakarus, Baltijos pakrančių link. Į jų plotus daugelyje vietų įsiveržė slavai. Jie nuolat plėtė savo užimtas vietas ir suskaldė baltus, dalį jų atkirsdami nuo bendro kamieno. Manoma, kad iš įsiveržusių slavų ir vietoje pasilikusių baltų mišinio susidarė gudų tauta.³

Avarų galybė, tačiau, neilgai truko. Jie pradėjo žlugti kai po 626 m. jiems nepavyko pa-

imti apgultą Konstantinopolį. Netruko iš jų išsivaduoti pavergtos slavų kiltys. Čekų ir moravų kiltys, franko Samo vedamos, net sukūrė savo valstybę. Apie VII amž. vidurį jau visi slavai buvo nusikratę avarų žiauraus jungo ir todėl laisvi ir nevaržomi plėtė savo veržtą į baltų žemes.

Avarų staigus pasirodymas ir iškilimas, nors ir trumpam, į galybę yra įdomus karinis reiškinys. Taip staigiai įsivyravo jie ne vien tik savo karingumo dėka ir tuo metu žlugusios hunų galios. Jų staigaus karo lauke iškilimo priežastis G. Vernadskis aiškina taip: “Nors avarų kariuomenė ir nebuvo skaitlingesnė, tačiau ji buvo stipresnė kaip bulgarų. Viena iš avarų viršenybės priežasčių galėjo būti kad ir toks, rodos, menkniekis kaip avarų raitelių vartotos balno kilpos”.²

Nors odinės balno kilpos jau gal buvo kiek žinomos skitams, tačiau jos buvo vartotos tik atskirais atvejais. Metalinės kilpos buvo pradėtos vartoti sarmatų ir jau buvo žinomos hunams (Vengrijoje), tačiau, išviso, metalinės balno kilpos Europoje paplito masiškai tik po avarų pasirodymo.² Atrodo, jog avarai galutinai įtikino Europos raitelius, jog kilpos karo lauke yra būtinybė.

Nėra jokių davinių, kurie rodytų, kad avarai būtų suėję į tiesioginį kontaktą su aisčiais. Tačiau vienas epizodas, kuris ta linkme neiškiaiai rodo, vertas atpasakoti.

Tarp 592 m. ir 595 m. Bizantijos imperatorius Maurikijus vykdė karo žygius prieš Rytų Europos barbarus. Vieno tų žygių, nukreipto prieš avarus ir slavus, metu, imperatoriui su kariuomene žygiuojant pagal Marmuro jūros krantus (3-4 dienų atstume nuo Heraklėjos — senovės Perinto), jis susidūrė su žmonėmis iš tolimos šiaurės, tariamais slavais. Apie tai rašo VII a. istorikas Teofilaktas Simokata:

“Kitą dieną imperatoriaus asmens sargybiniai paėmė nelaisvėn tris žmones iš slavų kilties, neturėjusius su savim jokio geležinio ginklo, ar kokio nors kito karinio įrankio. Imperatorius ėmė juos klausinėti, kokios jie kilties, kur jiems likimo lemta gyventi ir dėl kurios priežasties jie atsirado romėnų srityse. Jie atsakė, kad yra slavų kilties, kad gyvena Vakarinio Ckeano pakrastyje, kad kaganas (avarų valdovas) atsiuntė

pas juos pasiuntinius tikslu surinkti karinių jėgų ir kartu atsiuntė garbingų dovanų jų kilties valdovams. Dovanas jie priėmė, bet sąjunginę pagalbą atsakė, primygtinai nurodydami, kad atstumų tolumai jiems sudaro keblumą, o juos pačius pasiuntė kaganui įkaitais, lyg ir norėdami įrodyti, kad ta kelionė trunka penkiolika mėnesių. Tačiau kaganas užmiršdamas visus įstatymus liečiančius pasiuntinius, nusprendė visais būdais sunkinti jų sugrįžimą. Jie, gi, buvo girdėję, kalbėjo belaisviai, kad romėnų tauta ir turtingumu ir žmonių meile yra, taip sakant, garsiausia. Dėlto apgavę kaganą, jie pasirinko patogų momentą ir pasišalino į Trakiją. Kankles jie nešioja dėlto, kad nepratę apjuosti savo kūnus geležiniais ginklais — jų šalis nežinanti geležies ir todėl taikiai ir be maištų slenka jų gyvenimas, kad jie groja kanklėmis, nes nemokyti yra trimituoti triūbomis. Tie, kuriems kariniai dalykai yra nežinomi, aišku, kalbėjo jie, tuo labiau turi atsiduoti muzikiniam užsiėmimui. Iš klausęs jų pasakojimo, imperatorius susižavėjo jų kiltimi ir tuos pačius barbarus, į jo rankas patekusius, jis maloniai priėmė ir pavaišino. Nusistebėjęs jų kūnų didumu ir sanarių gražumu, jis nukreipė juos į Heraklęją.¹⁰

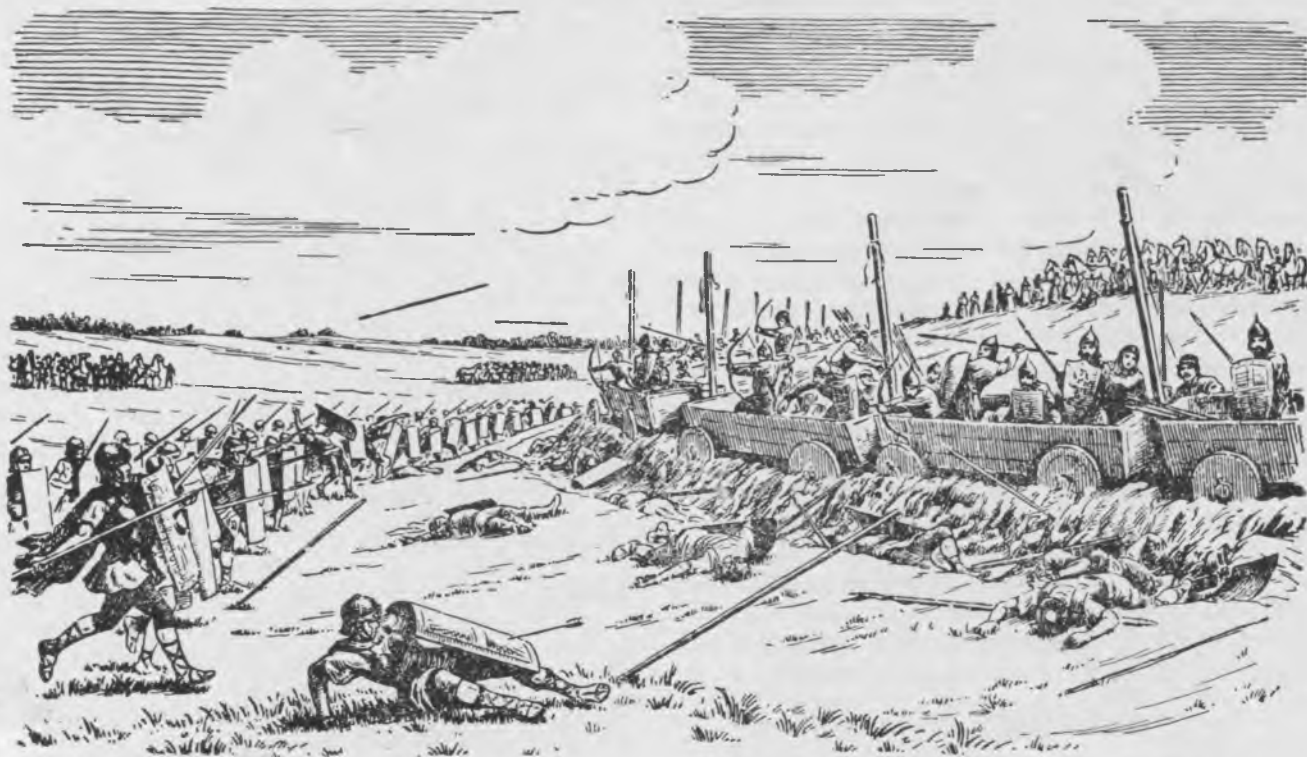
Kad romėnai paėmė nelaisvėn ne tris slavus, aiškėja jau iš belaisvių turėtų muzikos instrumentų — kanklių. Neatskirdami tų įvairių šiaurės tautų vieną nuo kitos, jie jas laikydavo arba ger-

manais, arba sarmatais, arba slavais. Tačiau, slavai tuo metu buvo avarų sąjungininkai ir kovojo prieš Bizantiją, taigi imperatorius nebūtų paleidęs savo priešininkų. Tie trys kanklininkai aiškiai atstovavo kokią tai kitą, romėnams mažai pažįstamą tautą, kuri dar nebuvo paklususi avarų ir, svarbiausia, gyveno prie Vakarinio Okeano, tai yra, prie Baltijos jūros. O tais laikais ten gyveno baltų kiltys, bet ne slavai, kurių ten tais laikais dar nebuvo. Todėl galime spėti, kad tie trys kanklininkai, pasprukę iš avarų kagano rankų, yra buvę ne kas kitas o trys aisčiai, galimas dalykas, vaidilos, pasiūsti pasiuntiniais pas avarus, kaip gudresni ir išmintingesni svarbiai politinei misijai atlikti.

Baltai ginasi slavų spaudžiami

Pramokę karinio meno iš hunų, avarų ir karinio patyrimo kovose su Bizantija, slavai lėtai, tačiau be atvangos ir sekmingai veržėsi į baltų gyvenamąsias žemes. Gyva baltų kilčių prekyba su suomių kiltimis, IV a. pasiekusi augščiausią laipsnį, staiga apie 400 m. nutrūko. Kai kurios pilys — gyvenvietės baltų srityse buvo paliktos, kai kurios jų rodo gaisro ir sunaikinimo žymes. Išlikusiose žymu medžiaginės kultūros kritimas. Tai ženklai, rodantys kokia nelaimė ištiko rytines baltų kiltis, ištiktas slavų veržto.¹⁶

Romėnai puola slavų "vagenburgą"

Apie slavų, staiga, pakilusį karingumą ir jų kariavimo būdus V ir VI amž. turime liudijimą iš istoriko Prokopiaus, kuris 554 m. parašė imperatoriaus Justiniano karų istoriją, ir iš imperatoriaus Maurikiaus "Strategikono" VI amž. gale. (Paskutiniu metu manoma, jog "Strategikono" autorius yra nežinomas Maurikijaus amžininkas). Šiame pastarajame, nors ir perdėtai, yra sakoma: "Sklavėnų ir antų kiltys panašios savo gyvenimo būdu, teise ir savo meile laisvei; nieku būdu neįmanoma jas pavergti ar paversti priklausomom".⁵ (Sklavėnais vadino slavų kiltis gyvenusias prie Dunojaus ir toliau į rytus iki Dniestro, o antais — kiltis gyvenusias į rytus nuo sklavėnų). Tų laikų rašytojai kalba apie slavų kiltis dar didžiuoju gyvenančias klajoklių pobūdžio gyvenimą, nors dalis jų jau vertėsi žemės darbu ir gyvulininkyste. Pagal Jordanį, pas sklavėnus "vietoj miestų tik baltos ir miškai".

Prokopius rašydamas apie slavus, sako, jog juos nevaldo vienas valdovas. Pas juos yra demokratija. Jie gyvena vargingose bakūžėse, išsimėtę ir dažnai keičia gyvenvietes. Į mūšį jie eina pėsti nešdami mažus skydus ir svaidomas jietis, nedėvi jokiais šarvais. Kai kurie jų nedėvi nei švarkais, ar apsiaustais, vos tik strėnas apsiautę. "Jie kalba barbariškai ir toki atrodo. Tačiau jie yra augšti, labai stiprūs ir rausvi. Jų maistas esąs paprastas, blogai paruoštas, o jie patys nuolat randasi giliame purve. Tačiau jie nėra pikti, ar niekšingi, greičiau nepavojingi ir negudrūs". Maurikius dar pridėdą: jie veda plėšikų gyvenimą. Priešus puola miškuotose, siaurose vietose, ar raizytoje vietovėje. Jų karys būna ginkluotas dviem lengvom svaidomom jietimis, lanku ir nuodingom strėlėm, kai kurie jų turi skydus. Jie nevartoja jokios kautynių rikiuotės.

VI amž. kalbėdami apie slavus, rašytojai pas juos dar nemini raitelių, tada jie, atrodo, kovodavo dar pėsti. Tačiau kasinėjant antų gyvenvietes yra randama žąslų ir kitų arklio aprangos dalykų (Chctomelio gyvenvietė).⁵

VII a. rašytojas Teofilaktas Simokata savo "Istorijos" VII knygos II skyriuje paduoda vaizdą vieno slavų ir romėnų susidūrimo, iš kurio matyti tipingas slavų kovos būdas, vartojamas ginantis:

Prisiplėšę grobio Romos valdomoje srityje prie Juodosios jūros, slavai grįžo į savo kraštą veždamiesi grobį vežimuose ir varydamiesi belaisvius. "Kai tik barbarai pajuto besiartinančius

romėnus ir buvo jų pastebėti, jie tuoj puolėsi žudyti belaisvius. Visi vyriškos giminės ir žydinčio amžiaus belaisviai buvo užmušti. Kadangi išvengti susidūrimo su romėnais barbarai negalėjo, tai sustatę vežimus, jie padarė iš jų lyg ir įtvirtintą stovyklą, kurios pačiame viduryje patalpino moteris ir vaikus. Prisiartinę prie getų (taip senovėje vadino šituos barbarus), romėnai nesiryžo stoti į artimą kovą su jais: jie bijojo jiečių, kurias barbarai svaidė į jų arklius, pasilipę augščiau ant tų jų įtvirtinimų. Tada tos dalies viršininkas (jo vardas buvo Aleksandras) romėnų gimta kalba įsakė romėnams nusėsti nuo arklių ir pėstiemis stoti į pavojingą kovą su priešais. Ir, štai, romėnai nusėdo nuo arklių ir priėjo prie įtvirtinimų svaidydami ir atmušdami jiečių smūgius. Tokiu būdu į kovą įsitraukė ir viena ir kita pusė. Tada, kažkuris iš romėnų, išibėgėjęs ir įtempęs visas savo jėgas, užsikorė ant vieno iš vežimų, surištų į vieną tvirtovę su kitais, ir taip saugojančių barbarų kariuomenę, ir po to, stovėdamas ant jo, pradėjo kapoti kalaviju visus, kurie tik prie jo prisiartinėdavo. Čia barbarus ištiko neišvengiama pražūtis — romėnai sugriovė jų įtvirtinimus. Praradę viltį išsigelbėti, barbarai išžudė ir likusią dalį belaisvių. Puldami ir paspartinę smūgi, romėnai įsiveržė, deją, per vėlai ir su vargu, į įtvirtinimų vidų ir sunaikino ten rastus barbarus."¹⁹

Norėdami atlaikyti slavų agresiją, baltai stengėsi uždaryti visus priėjimus į savo kraštą. Tam tikslui jie statė tankų tinklą pilių savo žemių pakraščiuose, svarbiose kryžkelėse ir prie didžiųjų kelių į krašto gilumą — upių.

Kaip jau minėta, tokių senų baltiškų piliakalnių yra vakarinėje ir vidurinėje Rusijoje, Polocko, Mogilevo ir Slucko srityse. Baltams vis stabdant tą slavų antpuolį piliakalnių grupės atsirado Minsko ir Maladečinos apylinkėse ir į pietus nuo Nemuno augštupio.⁶

Visoje šių dienų Lietuvos teritorijoje priskaitoma daugiau kaip 1000 piliakalnių. Jų didelė dalis yra rytinėse ir pietinėse Lietuvos srityse, taigi yra statyti prieš slavus. Dabartinės Latvijos teritorijoje archeologai nustatė viso 321 piliakalnį. Iš jų 186 yra į rytus nuo Dauguvos, tai yra, irgi prieš rytų priešą — slavus. Tuo tarpu Estijoje surasta tik apie 160 piliakalnių.³ Neveltui, todėl, Lietuvai tinka piliakalnių krašto vardas.

(*Bus daugiau*)

Redaguoja —
š. P. Petrušaitis,
1561 Holmes Av.,
Racine, Wisc.

TREMTIES TRIMITAS

PRAKAITUOTAS POILSIS

Karštos prakaituotos dienos, ar maloni vandenų vėsuma, nesustabdė besiplečiančios šauliškos veiklos, nors paprastai vasaros ir atostogų metu tam sąlygos labai palankios.

Centro valdyba posėdžiavo, aptarė ir paruošė planus Visuotinam atstovų suvažiavimui, įvykstančiam rugsėjo 6 d. Čikagoje, po trumpo poatosotoginio laikotarpio.

“Nepriklausomai Lietuvai” šaulių leidinio bendradarbiai kaip tik tuo metu prisiuntė daugiausiai medžiagos knygai. Kai kurie, kaip LŠST garbės nariai Aleksandras ir Sofija Mantautai net dėl to tikslo išsižadėjo sveikatai reikalingų poilsinių atostogų prie Atlanto.

Redakcinė komisija taip pat prakaitavo palaikydama ryšius su bendradarbiais, paruošdama medžiagą ir perduodama ją spaustuvei.

Š. Ant. Gintneris surinko daug vertingos medžiagos, š. Alf. Valatkaitis praleido jau nemažai valandų taisydamas pirmąją korektūrą, knygos administratorius š. K. Žilėnas net labiau žilstelėjo, besirūpindamas lėšomis. Aiškiau matysime, ką veikė redaktorius, kai knyga bus skaitytojų rankose.

Tuo pačiu laiku įsisteigė naujas šaulių padalinys — Los Angeles Šaulių Būrys, kurio priekazyje atsistojo ilgametis, patyręs ir nuoširdus šaulių veikėjas kpt. Osvaldas Žadvydas, “Nepriklausomai Lietuvai”, “Tremties Trimito” ir kitos lie-

tuviškos spaudos bendradarbis.

Tenka nuoširdžiai sveikinti naująją šaulių padalinį, jo narius - steigėjus ir viltingai tikėti, kad tikrai prie Ramiojo vandenyno pakrančių, kur sparčiai plečiasi lietuvių kolonijos, išaugs tvirtas ir drausmingas šaulių vienetas, stiprinąs lietuviškąją veikimą šauliškąja dvasia, kurios idėjinis pagrindas glūdi šūkyje: Nepriklausomai Lietuvai!

“Nepriklausomai Lietuvai” leidinio medžiaga jau surinkta ir spaustuvėje tvarkoma. Knyga greitai išeis iš spaudos, tačiau dar nebus ant stalo per LŠST visuotiną atstovų suvažiavimą rugsėjo 6 d., kaip leidėjai buvo užsibrėžę, nes ne visi bendradarbiai laiku spėjo paruošti straipsnius.

Redakcinė komisija yra gavusi rašinių, liečiančių grynai šaulių mortologiją. Toji medžiaga bus perduota V. Pūtvio monografijos redakcinei komisijai, nes monografijoje numatomas šaulių mortologijos skyrius.

Į “Nepriklausomai Lietuvai” knygos bendradarbių šeimą papildomai įsijungė: gen. St. Raštikis, P. Dirkis, plk. J. Vėgėlis, Br. Pupalaisis, sav.-kūrėjas P. Pleskevičius, Br. Utenis, J. Jaškauskas, J. Tijūnas, Ant. Impulevičius, V. Tamošiūnas, Em. Petrauskaitė, Stp. Jakubickas, Br. Keturakis, Eug. Izokaitienė, J. Juodvalkis, St. Banelis, J. Stulgys, Pr. Tamkus, J. Stašaitis, K. Kodatienė, M. Maksvytis ir J. Petrulionis.

PASISEKUSI JŪRŲ ŠAULIŲ IŠVYKA Į WISCONSINĄ

Birželio 27 d. Wisconsin DLK Kęstučio kuopos šauliai surengė Joninių nakties šventę, kurioje dalyvavo ir Čikagos jūrų šaulių gen. T. Daukanto vardo kuopos atstovai.

Čikagiečiai jūrų šauliai atvyko iš Čikagos į Kenošos uostą savo 3 laivais, atsiveždami bendrai apie 18 dalyvių. Dar keletas čikagiečių važiuo

automobiliais. Kenošos uoste svečius pasitiko Wisconsin šaulių kuopos atstovai, o laivams jie jau buvo parūpinę iš Kenošos jachtklubo patogias krantines prisirišti nakčiai. Visus svečius nugabeno šeiminkai į pikniko vietą, kur jau laukė paruošti stalai. LŠST centro v-bos p-kas Jonas Giedrišas pasveikino visus atvykusius žodžiu.

Trumpai atsakė jūrų šaulių valdybos narys G. Valentinas. Po to sekė programa prie lauko, o vėliau šokiai.

Visus svečius Wisconsin šauliai išsidalino apnakvydinimui, o sekančią dieną visus vėl atvežė prie laivų. Šeiminkams buvo aprodyti laivai: jie tapo pavažinėti ir pavaišinti, kad nors dalinai atsilyginus už šiltą ir draugišką priėmimą.

Visi Čikagos jūrų šauliai laimingai grįžo į savo uostą, turtingi išpūdžiais ir patenkinti kelione, nes oras ir ežeras buvo idealūs tokiai, palyginus, tolimai vandens kelionei. Tarp Kenošos ir Racine iš vienos pusės ir Čikagos

jūrų šaulių iš kitos pusės, atrodo, užsimezgė draugiški ryšiai, kurie ir ateityje nenutrūks, bet stiprės.

Tokio pobūdžio vandens kelionė organizaciniais laivais gali būti pirmoji visoje Amerikos lietuvių istorijoje, nors tai dar nėra patikrinta.

Gili padėka priklauso visiems Kenošos ir Racine šauliams, o ypačingai v-bos pirmininkui V. Kažemėkaičiui ir v-bos nariui M. Tamulėnui.

Tuo tarpu Čikagos jūrų šauliai ruošiasi išskyloms ir suinteresuoti prašomi susisiekti su valdyba dėl smulkesnių informacijų.

Mes, jūrų šauliai, prisijungiame prie bendro liūdesio, kuomet sužinojome, kad jūrinės idėjos puoselėtojas, Lietuvos pajūrio sūnus, būriuotojas ir vandens entuziastas Stasys Vainoras, kuris taip rėmė jūrų šaulių atsteigimo idėją, po netikėtai trumpos ligos atsiskyrė su šiomis jūromis ir dabar buriuoja po dausas. Reiškiamo gilią užuojautą jo šeimai ir "Naujienu" redakcijos sąstatui, netekus šeimos galvos ir redakcijos nario. Atsisveikinu taip, kaip jis su savo vienminčiais atsisveikindavo: Gero Vėjo!

Myk. Maksvytis

APDOVANOJIMAI

Š. Vladas Jakubaitis, LŠST CV narys Kanados reikalams ir š. Stepas Jakubickas, Dehli šaulių būrio įsteigėjas ir pirmininkas, už nuopelnus Lietuvai ir LŠST apdovanoti šaulių žvaigždės ordinais.

Lietuvos šaulių Sąjungos Tremyje visuotinas atstovų suvažiavimas įvyks 1964 m. rugsėjo 6 d., Jaunimo Centre Čikagoje — 5620 So. Claremont Ave., Chicago, Ill. 60636.

Suvažiavimo programoje numatoma: a) pamaldos Tėvų Jėzuitų koplyčioje ir evangelikų Tėviškės parapijos bažnyčioje 10 val. ryto; b) po pamaldų, 10:45 prie paminklo žuvusiems dėl Lietuvos laisvės vainiko padėjimas; c) 11 val. iškilmingas suvažiavimo posėdis; d) užkandžiai suvažiavimo svečiams ir atstovams; e) darbo posėdis.

7 val. vakare Jaunimo Centro didžiojoje salėje įvyks koncertas - vakariėnė, ruošiamas: LVS "Ramovės" Čikagos skyriaus, Čikagos Vytauto Didžiojo, bei gen. Teodoro Daukanto jūrų šaulių kuopų, L. Kar. Savanorių - Kūrėjų S-gos ir DLK Birutės Karių šeimų Moterų D-jos Čikagos skyrių.

Koncerto pelnas skiriamas žurnalui "Kariui" paremti.

Vytauto Didžiojo Čikagos š. kp. meno kuopelės tautinių šokių šokėjai dalyvavo DLK Kęstučio šaulių kp. Joninėse, įvykusiose birželio 27 d., ir Wisconsinio Lietuvių Dienos programoje liepos 19 d.

Meno kuopelę globoja š. J. Petrauskas, o jos tautinių šokių grupę — š. K. Ulevičius.

ĮSTEIGTAS LOS ANGELES ŠAULIŲ BŪRYS

Šių metų birželio 26 dieną, šaulio Osvaldo Žadvydo iniciatyva buvo įsteigtas Los Angeles šaulių būrys. Nors būrys tik pradėjo tvarkytis vidaus organizacijos reikalais, tačiau šiuo laiku pagrindinis uždavinys — rinkti prenumeratą LŠST Centro valdybos leidžiamai knygai "Nepriklausoma Lietuva".

Leidinį užsiprenumeravo: J. Bričkus, J. Grikavičius, dr. J. Jurgilas, K. Karuža, V. Kazlauskas, K. Kučinskas, A. Norbutienė, J. Petrikas, A. Razutis, B. Šimkienė, O. Žadvydas. Prenumeratos rinkimas tęsiamas. Šaulių gretos nuolat gausėja. O. Z.

Wisconsinio gubernatorių J. W. Reynolds Wisconsinio Lietuvių Dienoje su tautinių šokių šokėjais

Redaguoja K. KODATIENĖ, Nida Resort, Linden, Mich., ir
E. PETRAUSKAITĖ, 6602 So Fairfield, Chicago 29, Ill.

VISUOTINAS SUVAŽIAVIMAS

Jau čia pat, laukiama, reikšmingoji rugsėjo 6 d., visuotinas LŠST atstovų suvažiavimas.

Ruošiasi rengėjai — Centro Valdyba, suvažiavimo šeimininkai — Čikagos sesės ir broliai šauliai, ruoškimės ir mes kuo skaitlingiau tame suvažiavime dalyvauti, kuo giedresne nuotaika atvykti, daugiau šviežių minčių, idejų ateities darbui atsivežti.

Nors mes šaulės ir neišvystėme tremtyje savo atskiros nepriklausomos veiklos, kaip Lietuvoje, bet esame svarbios brolių šaulių pagalbininkės betkokiame darbe. Nuo mūsų gero ir nuoširdaus darbo gali priklausyti ir vyrų šaulių gilesnė idėjinė veikla. Moterys gali taip paveikti, kad visa veikla būtų įdomesnė, turin gesnė, kad susirinkimai būtų jaukesni, mažų vienetų tiesiog šeimyninio pobūdžio, kur kiekvienam šeimos nariui būtų įdomu atsilankyti, kad šauliškuose subuvimuose kuo mažiau alkoholinių gėrimų būtų ir t.t. Šaulės daug darbų ir pačios vienos galėtų atlikti pavaduodamos brolius. Šeimininkavimo, šalpos, pirmos pagalbos, spaudos platinimo ir kituose darbuose moterys yra nepakeičiamos.

Šauliškas darbas, kaip ir kiekvienas tautiškas, lietuviškas darbas nepaprastai svarbus, ne tik dėl šiandieninės lietuviškos egzistencijos, bet svarbiausiai dėl šviesesnės, laimingesnės mūsų tautos ateities, dėl aktyvesnio išitraukimo į bendrą lietuvių tautos kovą dėl savo teisių į tėvynės laisvę. Tačiau ta lauktoji laisvė ir mūsų tautai laimingesnė ateitis pati neateis, ją reikia išsikovoti.

VI. Putvio žodžiai, pasakyti 1924 m. vasario 25 d. visuotiname Šaulių S-gos būrių atstovų suvažiavime ir šiandien yra mums nepaprastai aktualūs:

“Laiminga ateitis, kaip žadėtoji žemė: reikalinga daug kuriamojo darbo, valios ir jėgos, kad ją pasiektume.

Tačiau tenenusimena mūsų dvasia. Tenepabūgsta didelio ir ilgo darbo. Nes ko verti būtų didieji laimėjimai, jeigu jie pigiai duotųsi kiekvienam silpnajam. Tuokart tvirtųjų darbai nustotų prasmės. O mes turime siektis pasidaryti tvirti ne vien tik dėl mūsų uždavinių, bet dėl to, kad tvirtumo reikalauja iš mūsų mūsų tautos ateitis.

Didis mūsų darbas. Atstovų suvažiavimas to darbo vienas žingsnis, bet tas žingsnis labai svarbus: jis nustato linkmę ir duoda nurodymus, kuris darbas turi plėstis”.

Šios Šaulių S-gos įkūrėjo prasmingos mintys, pasakytos anuo metu, dar taip mums šviežios. Ypač dabar tremtyje mums reikalingos: valingos, doros, tvirtos asmenybės.

Lietuviško nusistatymo, lietuviškai plakančia širdimi šaulė moteris tikra Dievo palaima savo šeimoje, šauliškame vienetė, lietuviškoje visuomenėje. Pats likimas mums tą pareigą uždėjo, kad būtume tvirtesnės savo tautos kelyje.

Jau vien lietuviškai auklėdamos savo šeimas, sąžiningai atlikdamos visas savo pareigas prisidėsime prie mūsų tautos laimėjimo, laimingesnės tautos ateities kūrimo.

Šis suvažiavimas tebūna savotiškas išjudinimas, kad mes, sesės, ne vien žengti, bet ir bėgti tautos keliu pajėgtume. Mes negalime sustingti vietoje, bet savo dvasine kūryba ir visais darbais turime tiesiog bėgti pirmyn, kad nebūtume kitų pralenktos.

Tikiu, kad iš kiekvieno šauliško vieneto, kur tik yra šaulių moterų, iš kiekvienos vietovės ir viena kita sesė atvažiuos. Čia turėsime progos pabendrauti, pasikalbėti, pasidalinti mintimis, išsiaiškinti labiausiai rūpimus klausimus, kad grįžtume į savo vienetus šauliškoje dvasioje turtin gesnės ir visuose reikalinguose darbuose pajė gesnės.

Jūsų vadovė

J. Kodatienė

KVIEČIAME TALKON!

Rašymas, redagavimas ir leidimas Lietuvių Enciklopedijos, persiritęs per reikšmingą trisdešimt vieno tomo skaičių, eina prie galo. Ne vien karių-ramovėnų, bet ir visų tautiečių noras yra turėti šiame, savo apimtyje vieninteliame kapitaliniame mūsų tautos veikale, kuo pilniau ir tiksliai atvaizdoutą, tarp kitų, ir karinę sritį. Ypač mūsų tautos ir giminaičių gynybos sistemą, šaunios kariuomenės sąrangą, žygius, vadus... Per ilgus šimtmečius — nuo priešistorinių laikų. O už vis — atgimusios Lietuvos išsilaisvinimo kovas ir visą karybą.

Karinės LE srities redaktorium buvo pasirinktas plk. K. Ališauskas, mūsų žūtbūtinųjų 1919 - 1920 metų grumtynių su keliais priešais dalyvis ir žinovas. Su juo, ypač mūsų karinės senesnės praeities atvaizdavime bendradarbiavo eilė mūsų "jaunų" istorikų: K. Avižonis, Vacl. Biržiška, Pr. Čepėnas, Z. Ivinskas, J. Jakštas, V. ir V. Kulbokai, M. E. Nauburas, J. Puzinas, S. Sužiedėlis, A. Šapoka, V. Trumpa, istorikė V. Sruogienė ir tal-kininkavo kariai O. Urbonas, J. Matonis, S. Dirmantas ir visa eilė tik pačiam redaktoriui žinomų asmenų. Laikome verta čia priminti ir kelis senesnius Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos istorikus, kurie pirmieji savo veikaluose skyrė nemažai vietos Lietuvos karybai. Tai: S. Daukantas, nuo kurio mirties šimet sukanka 100 metų, T. Narbutas ir Jonas Šliupas, kurio nesena jubiliejų tinkamai neatžymėjome.

Pirmą kartą leidžiant mūsų kalba lietuviškąją enciklopediją ir esant tokiam mažam redaktorių ir geros valios neapmokamų bendradarbių skaičiui, buvo neišvengiami kai kurie netobūlumai. Tik bet kuriam LE tomui pasirodžius ir nuošaliau nuo paties darbo stovį ir išvalgesni skaitytojai gali pastebėti kas jame yra svarbesnio

praleista, ką reikėtų atitaisyti, kuo verta papildyti ar patikslinti.

Darbo pradžioje visi buvo kviečiami savanoriškon talkon. Deja, dėl nuo amžių mums būdingo mažo palinkimo rašyti, mažai kas prisidėjo. Kukliai ir tingiai manyta: "kas nors geriau už mane parašys; gal jis geriau atsimena, žino..." O joks "kitas" ir neparašė, nes lygiai taip pat galvojo.

Atsitiko taip, kad tolimesnė mūsų senovė yra nušviesta žymiai pilniau, negu daug artimesnės praeities. Gan išsamiai yra apie Mindaugą, Kęstutį ir Vytautą, mažiau apie XVI ir XVII amžių įvykius o dar mažiau apie XVIII. Pvz. apie ginklus. Yra visokios balistos, katapultos ir p. apie XVII a. Nesvyžiuje liedintas patrankas, o nėra apie atlie-dintas 1794 m. Vilniuje 11 patrankų. Visai nėra apie 1919-1920 m. ir 1939 m. mūsų apsiginklavimą. Balną aprašė grynas "rašto žinovas" tur būt nei kartą balne nesėdėjęs. Nei dalių, nei rūšių. O buvo kelios: jarčakas, kulboka ir kt.

Norėjau pasiskaityti LE apie mums likiminius 3 paskutinius karus su Rusija XVIII a. Tik apie Baro sukilimą radau apščiai. Apie 1792 m. karą jieškojau po antgalviais "Kosciuška" ir "Padalnimai". Tas karas truko kelius mėnesius ir vyko plote nuo Polocko iki Bugo. Buvo keletas mūšių ir kautynių. Jis yra aprašytas knygoje — Wolanski-Soplica: Wojna polsko-rosyjska. T 2. Kampanja litewska. Poznan, 1922. Mūsų enciklopedijoje radau tik: "Lietuva buvo labai greit užimta". Ir viskas! Nieko nei apie kariuomenes, apie vadus, mūsų pulkus, nei apie mūšius Lietuvos žemėje. Panašiai yra ir apie 1794 m. karą. Jis laikomas daugiau sukilimu, nors kariavo mūsų reguliarinės kariuomenės pulkai greta pašauktų sukilėlių. Paminėta tik Maciejevičų mūšis

Nepriklausomai Lietuvai — tai labai turininga, paveiksluota Centro Valdybos leidžiama knyga, kuri žada pasirodyti visuotino suvažiavimo metu. Ar užsisakei ją miela sese? Knygoje rasi pluoštą žinių apie kovingą šaulių S-gos įsikūrimą ir nepaprastai gražią, kūrybingą veiklą Lietuvoje, o taip pat ir tremtyje. Rasi gyvų liudinių įvairius praeities darbo prisiminimus.

Leidėjai laukia ne tik sesės užsisa-

kymo, bet ir talkos knygą išplatinti bičiulių, prietelių tarpe.

Paprasta prenumerata tik 4 dol.; garbės — įnešus **nemažiau** 10 dol., ir mecenato — įnešus **nemažiau** 25 dol.

Pinigus siųsti knygos administratoriui K. Žilėnui, 1920 51st Avenue, Cicero, Ill.

Gerbiamasis Redaktoriau,

Prašau priimti mano, seno kario, gilios ir nuoširdžios padėkos žodį už

labai turiningą birželio - liepos Kario numerį. Ačiū.

Baisiajam birželiui skirtas Nr. kiekvieną galvojančią lietuvių sujaudins ir privers susimąstyti apie pavergtą Tėvynę ir gal, paskaitęs, pagalvos ar pakankamai kiekvienas iš mūsų dirbame, kovojame dėl Tėvynės laisvės.

Reiškiu pagarbos žodį

Jūsų

Pr. Saladžius
Rochester, N. Y.

(“dalyvavo ir lietuvių daliniai”), nieko apie ankstyvesnius įvykius ir vėlyvesnius: nesėkmė ties Kobylka. Nė žodžio apie Pragos gynimą, kur žuvo mūsų viena divizija ir nukauti bent du generolai (Korsakas ir Jasinskis). Gi tai buvo mūsų senovės kariuomenės paskutinis mūšis; istorinis! Nė žodžio ir apie penkias valandas trukusį į rytus nuo Vilniaus, ties Palionių kaimu, mūšį, kuriam buvo sužeistas arch. Stoka-Gucevičius.

Dar nepasirodžiusiuose LE tomuose laukiu įdomių rašinių apie mūsų senovės ir atkurtosios kariuomenės vėliavas, uniformas, žirgus ir pan. Kas bus parašyta apie Lietuvos karius XV LE tome — nežinau. Pasirūpinau, kad nebūtų pradėta tik nuo 1918 metų.

Dabar, kai spragos lengvai pastebimos, nes tapo “faktais”, — bendradarbių talka gali būti žymiai gyvesnė. Pagalba gali būti dvejopa: mažesnioji — nurodyti pastebėtas spragas ar netikslumus, ir didesnioji — jas savo rašiniais užpildyti ar suteikti naujus duomenis. Pabaigoje, kaip įprasta, dar bus atspausdinti papildymų ir atitaisymų LE tomai. Tad kviečiame stoti talkon, kad ir paskutinėje baigiamojoje didelio LE leidimo darbo fazėje. Bendromis jėgomis rūpimą tikslą galėsime tobiliau atsiekti. Gi savos, vien tik karinės, enciklopedijos greit neišleisime. Tebūnie šitoji pilnesnė. Rašinius ir pastabas prašau siųsti adresu: K. Ališauskas, 7312 S. Washtenaw, Chicago, Ill. 60629, U.S.A.

S. Dirmantas

L.V.S. Ramovės C. V. pirmininkas

A. A.

Gen. št. pulkininkui, Vyčio Kryžiaus Kavalieriui, Kūrėjui-savanoriui ir New Yorko skyriaus garbės nariui

I. E. KRAUNAIČIUI

mirus, jo šeimą ir kitus gimines nuoširdžiai užjaučia

*Lietuvių Veteranų Sąjungos RAMOVĖ
Centro Valdyba*

A. A.

Vokietijos LVS RAMOVĖ skyrių organizatoriui kapitonui **IGNUI APYRUBIUI**

Vokietijoje mirus, jo žmonai, dukrai ir kitiems giminiams nuoširdžiai užuojautą reiškia

*Lietuvių Veteranų Sąjungos RAMOVĖ
Centro Valdyba*

V. Maželio nuotr.

PAMINKLAS LIETUVOS KOVOTOJAMS NEW YORKO PARODOJE

Kovoms Lietuvoje už laisvę dar vis nei galo, nei krašto nesimato. Tų didvyriškų kovų vaizdas mums dar mažai težinomas ir šiandieną nėra galimybių jas plačiau ištirti. Bet iš to, ką žinome, susidaro vaizdas, kas vyko ir kas tebevyksta okupuotoje Lietuvoje. Tikėkime, kad ateis laikas, kai mūsų tautos kova už laisvę savo kilnia auka bus gražus pavyzdys pasauliui, kaip reikia mylėti, dirbti, aukotis ir žūti už savosios Tėvynės laisvę!

Kas kart plačiau ir vis plačiau Lietuvos kovotojų žygiai ir darbai aiškėja, jie yra ryškinami laisvojo pasaulio spaudoje, leidžiami veikalai, statomi jiems paminklai, ir tiesa į pasaulį ateina, žygiuodama žingsnis po žingsnio.

Štai, 1962 metais, Lietuvos kovotojams atminti, Portlande, Oregono valstybėje, pastatytas paminklas, kurį mato ir gėrisi tūkstančiai ten besilankančių įvairių kraštų ir tautų žmonių. Jis primena jiems didvyriškas lietuvių tautos kovas ir kančias. (perkelta į 215 psl.)

Valerijonas Šimkus

Gi, šiemet yra pastatytas New Yorko Pasaulinės parodos aikštėje paminklas, kuris didingai liudys lietuvių laisvės kovas ir aukas, sudėtas ant savosios tėvynės aukuro.

Tie paminklai savaime neatsiranda. Jie yra išdava darbo tų pasiryžėlių, kurie neša šią kilnią idėją į platųjį pasaulį lietuvių tautos garbei ir kritusių laisvės kovose brolių atminimui ir jų pagerbimui. Kaip Portlande, taip ir New Yorke pastatyti paminklai atsirado didelio patrijoto ir visuomenininko, Čikagoje gyvenančio, generalinio kontraktoriaus Valerijono Šimkaus pastangomis.

New Yorko paminklas, vadinamas koplytstulpiu, yra 30 pėdų augščio, turi dvi koplytėles, kuriose yra 8 statulos ir 4 simboliai. Pirmoje koplytėlėje yra Mindaugo, Vytauto D., Kovotojų Motinos ir Smūtkelio statulos, o antroje — šv. Kazimiero, Marijos Mergelės, Aušros Vartų ir šv. Jurgio. Visa tai gražiai atpinta lietuvių tautiniais simboliais, Gedimino stulpais, Vyties kryžiumi ir t.t.

Paminklo projektą pagamino arch. J. Mulokas, statulų ir simbolių autorius — Maziliauskas, o vyriausias darbė vykdytojas — Valerijonas Šimkus.

Paminklą jau lanko tūkstančiai turistų, jį fotografuoja ir filmuoja. Ekskursijų vadovai aiškina paminklo reikšmę ir apie lietuvių meną. Šis paminklas ilgai bylos apie nepalaužiamą lietuvių tautos kovą už savo laisvę.

Pov. Dirkis

S.O.S. "VIENO ŽMOGAUS KARE" su "Life" žurnalu

Š. m. gegužės mėn. 8 d. žurnalas "Life" (77 puslapyje), aprašydamas I-mojo pasaulinio karo rusų pralaimėjimą Rytprūsioose, priminė skaitytojams, kad toje pačioje vietoje, prie Tannenbergo, prieš maždaug 500 metų slavai sutriuškino kryžiuočius.

Sujaudintas tokio istorijos klostojimo ir vieno iš pačių įspūdingiausių bei šviesiausių Lietuvos istorijos faktų iškraipymo — Vytauto Didžiojo Žalgirio (Eglėkalnio) mūšio pergalės garbės atidavimo slavams, — šios korespondencijos autorius parašė Life žurnalui laišką, paaiškindamas klaidą ir prašydamas tą laišką atspausdinti. Laiške buvo paminėta, kad ne slavai, bet Didysis Lietuvos Kunigaikštis, Vytautas Didysis, ir jo vasalai (rusai, totoriai ir kiti) sutriuškino teutonų riterius ir kad Vytauto Didžiojo armijos daugumoje susidėjo tik iš lietuvių, o taip pat buvo paminima, kad pagrindinis Lietuvos sąjungininkas buvo Lenkija, tuo laiku apie 6 kartus mažesnė už Lietuvą ir valdoma Vytauto Didžiojo pusbrolio Jogailos. Gi Didžioji Lietuvos Kunigaikštija tuo laiku valdė plotus nuo Baltijos ligi Juodųjų jūrų. Laiške buvo primenama ir likimo ironijos faktas, kad po II-jo Pasaulinio karo, rusai su lenkais, minėdami 550 metų Žalgirio mūšio pergalės sukaktuves, visai užsimiršo paminėti Lietuvos vardą.

Keturioms savaitėms praslinkus po pirmojo registruoto minėto laiško pasiuntimo Life žurnalui ir negavus jokio atsakymo, bei nesulaukus savo laiško atspausdinimo, šios korespondencijos autorius parašė Life žurnalui antrą laišką, ragindamas atspausdinti pirmąjį laišką, o jei tas laiškas nebus spausdinamas, tai buvo žadama per lietuviškus laikraščius apeliuoti į apie vieną milijoną lietuvių kilmės žmonių, gyvenančių š. Amerikoje su sugestija, kad už lietuvių įžeidimą protesto ženklan atsisakytų Life žurnalo prenumeratos.

Praėjus 4 savaitėms po antrojo laiško išsiuntimo buvo gautas trumpas atsakymas, kuriame paaiškinama, kad dėl vietos stokos Life buvo priverstas suprastinti Tannenbergo mūšio aprašymą, o taip pat lietuvių ir lenkų laimėjimus. Gi viską apimantis terminas slavai pasirinkta todėl, kad tai daug kur naudojama ir tai apima taip pat ir lietuvius kaip ir lenkus!

Taigi, Life žurnalas pavertė lietuvius slavais. Ši nesąmonė iššaukė dar ir trečią laišką, kuriame buvo pareikštas nusistebėjimas Life atsakymu. Šiame laiške Life redaktoriams buvo pasakyta, kad jie važiavo į

Minską, bet atvažiavo į Pinską... ir kad daug mažesnė klaida yra priskirti arabus prie žydų negu lietuvius prie slavų. (Laišką už Life redaktorių buvo pasirašiusi kažkokia Karen Rosenbaum). Buvo prašoma ne atidėliojant atspausdinti pirmąjį laišką, arba autoriui daugiau nebesiuntinėti Life žurnalo.

Atrodo, kad visdėlto pirmasis laiškas nebus spausdinamas, o tas nemalonas lietuviams įžeidimas, savos rūšies skriauda lietuviams, akiplėšiškumas nesiskaitymas, istorijos klostojimas bei lietuvių priskyrimas prie slavų, prašosi visų lietuvių keršto, atsisakant Life prenumeratos ir siunčiant protesto laiškus Life redaktoriams (Life, Time and Life Building, Rockefeller Center, New York 20, U.S.A.).

Prie progos tenka paminėti, kad tai yra jau ne pirmas šios korespondencijos autoriaus ginčas su Life. 1958 m. gruodžio 15 d. Life vedamajame — "The Berlin opportunity" — mūsų senoji sostinė Vilnius buvo priskirta lenkams (Wilno — Polish city). 1959 m. birželio 8 d. Life žurnale amerikietis teisėjas Samuel Leibowitz išgyrė Sovietų Sąjungos kalėjimus ir sovietų teismų sistemą. Abu kartus Life labai mandagiai atsakė į šios korespondencijos autoriaus laiškus, atsiprašė, o vieną kartą net apdovanojo knygele "Žurnalizmas ir atsakomybė, tačiau abiem atvejais atsakymai nebuvo pilnai patenkinami.

Paigdamas kreipiuosi į visus sąmoningus Amerikos lietuvius klausdamas, ar verta mums skaityti tokį Life žurnalą, kuriame giriami sovietų kalėjimai, kuriam Vilnius yra lenkų miestas ir kuris lietuvius priskiria prie slavų?

Apie Žalgirio mūšio pergalės garbės atidavimą slavams ir susirašinėjimą su Life yra pranešta Pasaulio Lietuvių Bendruomenės pirmininkui p. J. J. Bachunui, kuris šį reikalą prižadėjo iškelti š. m. birželio 6-7 d. Tabor farmoje įvykusiame mūsų žurnalistų, spaudos bei radijo darbuotojų suvažiavime, tačiau ligi šiol nieko negirdėti, kad kas ką nors būtų daręs ar rašęs. Atrodo, kad čia tiktų sena patarlė, kad mes visi mokame rašyti, bet ne visi skaityti... Apie tai jau yra parašyta net keliems mūsų laikraščiams.

Tačiau šiame, nieko neatstovaujančio ir niekeno negalioto, "Vieno žmogaus kare su Life", yra reikalinga visų sąmoningų š. Amerikos lietuvių pagalba. Taigi, negaiškime! Siųskime protesto laiškus Life žurnalui!

J. Skardis

SVETIMIEMS NUĖJUSIO TARNAUTI PORTRETAS

Iš okupuoto Vilniaus atklydęs "Kultūrinių ryšių su užsienio lietuviams komiteto laikraštis" (taip dabar oficialiai pradėtas vadinti "Tėvynės Balsas"), kurio pardavimo kaina pažymėta 1 kapeika, bet kuris į užsienius brukamas neprašomas ir nemokamai, savo 38 numeryje paskelbė, kad Vilniuje nuo širdies prieuolio gegužės 7 d. mirė prof. Bronius Pranskus-Žalionis.

Kas pokario metais pasekdavo iš okup. Lietuvos ateinančius leidinius ir knygas, dažnai galėdavo rasti ir B. Pranskaus pavarde. Jis ne tik pats rašė komunistinio turinio raštus, bet dažnai pridėdavo savo įžangas ir įvadus ir į seniau išleistus Lietuvos rašytojų veikalus, juos naujai spausdinant, viską stengdamasis tempti ant komunistinio kurpalo (K. Donelaitį, Žemaitę, V. Kudirką, J. Bilioną ir kt.).

Įdomu pasekti šio svetimiems nuėjusio tarnauti žmogaus kelią, žmogaus, užsikrėtusio kenksmingomis idėjomis jau pačioje jaunystėje, ir dirbusio visą gyvenimą prieš savo tautą ir savo valstybę.

Anot "Tėvynės Balso", B. Pranskus-Žalionis, kurio tikroji pavardė iki 1923 m. buvo Vaclovas Anskaitis, gimė 1902 m. spalio 11 d. Juodupėnų km., Žaliosios vls., Vilkaviškio aps. Mokėsi Vilkaviškio, Vilniaus ir Voronežo lietuvių gimnazijose. Besimokydamas Voroneže 1915 m. įstojo į J. Janonio įsteigtą marksistų kuopelę. 1918 m. grįžo į Lietu-

vą. 1921 m. baigė Marijampolės gimnaziją. Dar gimnazijoje bebūdamas, 1920 m. Marijampolėje suorganizavo slaptą komjaunimo kuopelę, o tų pačių metų rugpjūčio 24 d. Vilkaviškyje buvo išrinktas visos Užnemunės (ar Suvalkijos) rajono komiteto sekretorium. 1921 m. balandžio 28 d. už komunistinę veiklą buvo suimtas, bet po poros mėnesių paleistas. Veiklus komjaunuolis V. Anskaitis, po to, buvo paskirtas visos Lietuvos komjaunimo centro biuro nariu ir pradėjo leisti slaptą laikraštuką "Jaunasis Komunistas". Komunistų partija, susidūrusi su sunkumais leisti komunistinę spaudą Lietuvoje, nutarė jos leidimą perkelti į užsienius. Tam tikslui V. Anskaitį, 1922 m. liepos 2 d., išsiuntė į Karaliaučių, kur jis savo darbą ir pradėjo. Tačiau jo komunistinė veikla nepatiko ir vokiečiams — jie jį rugsėjo 6 d. suėmė ir grąžino į Lietuvą. Kiek pasėdėjęs kalėjime, jis buvo paleistas už užstatą. Komunistų partijos patartas, jis tada movė per "žalią sieną" į Rusiją ir 1923 m. balandžio 30 d. atsidūrė Maskvoje.

Būdamas Maskvoje įstojo į Maskvos universitetą, kurio literatūros skyrių baigė 1929 m., o po to pats pradėjo dėstyti lietuvių literatūrą Vakarų tautų mažumų komunistiniame universitete (buvo ir toks!), kuriame dirbo iki 1936 m. Rusai jam suteikė profesoriaus titulą 1934 m.

Jau nuo 1917 m. pradėjo rašinėti komunistinio turinio eilėraščius ir

vaizdelius, kuriuos siuntinėjo į Anglijos "Rankpelni", bei į Amerikoje einančius "Laisvę" ir "Vilni". Atsidūręs Rusijoje, toliau rašinėjo, bet, kad nebūtų žinomas, savo pavarde pakeitė į Bronių Pranskų, o kartais pasirašinėjo ir žalioniu. Savo bolševikinės poezijos dar spausdino "Skarde", "Mūsų Skarde" ir "Darbininkų Atstove" ("Skardą", tur būt, slaptai įgabentą, yra tekę matyti raudonais viršeliais). 1932 m. Minske išleido eilėraščių rinkinį "Audringosios jėgos". Minske, kaip žinoma, buvo leidžiama ir daugiausia įvairios komunistinės literatūros, kurios dalis įvairiais slaptais keliais pasiekdavo ir Lietuvą (mūsų pasienio policija nekarta jos sučiupdavo gabenant ištaisais punda). 1931 - 37 m. redagavo žurnalą "Priekalas", kuriame paskelbė daug literatūros tyrinėjimo straipsnių.

Nors kad ir kaip atsidėjęs dirbo komunistinių idėjų platinimui, vis tiek savo duondaviams neįtikėjo ir, anot "Tėvynės Balso", "vaisingas B. Pranskaus kūrybinis darbas ištisiems 8 metams buvo nutrauktas asmenybės kulto laikotarpiu" ir jam teko pasėdėti "tėvelio" Stalino įsteigtoje kurioje nors Sibiro darbo stovykloje nuo 1939 iki 1947 m. Paleistas iš Sibiro, grįžo jau į bolševikų užimtą Lietuvą ir toliau dirbo literatūros mokslo srityje. 1956 m. jis buvo visiškai "reabilituotas". Parašė dar porą kitų knygų — "Į ateitį šviesią" 1959 m. ir "Kovų poemos" 1961 m.

A. Beržinis

STATISTIKOS NAUDINGUMAS

Net pavienis asmuo, praveddamas paprasto veikimo statistiką, gali pasitarnauti valstybei, taipgi ir istorijai. Neveltui kai kurios iš senųjų valstybių, net prieš penketą tūkstančių metų, tuo įdomavosi. Tiesa, kiti tos statistikos bijosi, tad ją "pagerina", kad pakėlus visuomenėje geresnės nuotaikas.

Dirbant Los Angeles fizinį darbą, man buvo mįslė, kodėl po darbo jausdavausi išvargęs? Po ilgesnio galvojimo, nutariau suskaičiuoti, kiek į dieną padarau žingsnių - žingsnelių. Pagal tą be abejo derinasi ir rankų judėsiiai, taipgi ir viso kūno judėsiiai. Ir — pats nustebau: suskaičiavau, kad prie intensyvaus darbo į valandą darau apie 2,240 žingsnelių. Kai darbo mažiau — tik 1760 žingsnelių. Taigi, į dieną padarau apie 13,000-16,000 žingsnelių. Todėl neteko stebė-

tis, kad grįžus po darbo, vos su skumbu perskaičyti laikraščio straipsnių antgalvius. O juk namuose irgi dargo užtektinai, ir dar reikalinga anglų kalbos pasimokyti. Muzikos reikalams tegalėdavau pašvęsti vos apie 4 valandas į savaitę. Tad prie tokių apytovų negalima buvo sukurti ko nors didesnio.

Man prisimena Kaunas. Būdamas kariuomenėje, turėdavau dažnai važinėti į Kauną tarnybos reikalais. Sykį, 1920 m. pradžioje, buvau komandiruotas parvežti amunicijos. Nuvykus paaiškėjo, jog tą dieną buvo kažkokia šventė ir visos įstaigos uždarytos. Nuėjau į Igulos bažnyčią. Po pamaldų pasipylė žmonių į Laisvės Alėją. Sumaniau išnaudoti progą statistikai: suskaičiuoti, kiek ir kokiomis kalbomis žmonės kalba Kaune. Pradėjau eiti nuo Vilniaus

gatvės. Ėjau Laisvės Alėjos viduriu, visai išpalengva. Nors ir nepatogu buvo, bet į talką paėmiau vienoje rankoje rožiną ir kitos pirštus, ir garsiai galvodamas ėjau. Kol nuėjau ligi Igulos bažnyčios, gavau tokius rezultatus:

lenkiškai kalbančių suskaičiau 100 asm., rusiškai — 84, lietuviškai — 60, žydiškai — 30, vokiškai — 8. Dauguma praeinančių tylėjo.

Praslinkus 10 metų, vėl sumaniau tas žinias patikrinti. Gavau šiuos davinius:

žydiškai kalbėjo apie 20 asmenų, lenkiškai — 14. Kiti visi kalbėjo lietuviškai (išskyrus tuos, kurie praėjo tylėdami).

Berods tai būtų menkavertis dalykas, vienok tas duoda vaizdą, kaip Kaunas pasikeitė 10 metų bėgyje.

Dar vienas epizodėlis.

Prezidento Griniaus valdymo metu mūsų pulkas stovėjo Panemunėje. Gy-

venau drauge su savo sesute. Prirėkė indo. Pasitaikius progai, nuėjau į indų krautuvę, kurį buvo ant Vilniaus gatvės ir Laisvės Alėjos kampe. Parinkęs tinkamą indą, priėjau prie pardavėjos, klausiu kiek kainuoja. Nors aš buvau uniformoje, ji man gana arogantiškai atsako: "Aš po lietuviški neponimaju". Po tokio atsakymo, indelį pasiėmiau į rankas ir einu pro duris. Nusigandusi pardavėja sušuko: "Ui, paloik tamšta!" Aš atsigręžęs sakau: "Juk tamsta lietuviškai nesupranti?". Ji, lyg sumišusi, atsako: "Aš suprantu, tik kalbėk negali". Susikalbėjau. Sumokėjau. Kai man padavė suvyniotą indelį, sako paniūrom: "Ui, greitai ateis laikas, kad ir tamšte ir kiti išmoksi po rusiški". Tuo tarpu, už sienos, girdėjosi pokalbiai rusų kalba. Matomai ten vyko koks susirinkimas.

3-me pėst. Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Vytauto Didžiojo pulke man teko eiti taipgi ir švietimo vadovo pareigas. Taigi teko mokslinti kareivius. Pastebėjau, kad 1920 m. atvykusių naujokų buvo nemažas skaičius bemokslų. Su jais teko pradėti nuo abc. Skaičiavome ant pirštų. Patikrinus naujokus 1923 m., analfabetų kaip ir neužtikau. Tiktai su aritmetika vis dar ėjo sunkokai, vis klausydavo ausis ištempę, ką kitas pasakys. Sykį paklausiau, kiek yra 13 ir 8? Kareivėlis mikčiojo, akimis

ir ausimis vartė į šalis. Kažkas jam pasako: "Einikis". (Vokiškai tai "21", rusiškai "Očko", t. y. azartinis lošimas). Tada ir jis drąsiai atsako, jog tai yra 21.

Mane prajuokino, kai po keletos pamokų užklausu vieno naujoko kas bus Vytautas Didysis? Naujokas, lyg ir bijodamas, atsako: "Vytautas Didysis buvo 3-čio pėst. Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto pulko vadas".

Vienok šitie bernužėliai, nors ir silpnai išsilavinę, kovoje parodė nepaprastą drąsą ir drausmę, taipogi ir ištvermę, atsparumą ir pasiryžimą. Basomis kojomis vėlokai rudėnį žingsniuodavo rikiuotėje per gruodą. (Intendantūroje nebuvo tada pakankamai avalinės, nei kitų dalykų, tekdavo man asmeniškai jodinėti po dvarus ir kaimus, kad gavus nupirkti batų arba pirštinių, o ypač balnų).

Kai skaitome Amerikos sukilimo istoriją, generolo G. Vašingtono kariai buvo tokioje pat padėtyje, ir turėjo tokią pat energiją, todėl ir laimėjo net prieš tokį galingą priešą kaip Anglija.

Į Eglaitę (rusiškai Eglovka) man tekdavo važiuoti vien tiktai tarnybos reikalais (veždavau arba amuniciją, arba algą). Liuosvakariais su karininkais išjodavome tikrinti sar-

gybas. Antroje Dauguvos pusėje tada stovėjo bolševikai.

Vieno mano apsilankymo metu karininkas Kuncaitis (kuopos vadas) pasakojo tokį linksmą nuotyki.

Paliaubų metu bolševikų kariai, po keletą asmenų, dažnai tiltu per Dauguvą pereidavo į mūsų pusę pasižmonėti, pasimaitinti. Vieną sykį mūsų sugalvojo pasitikrinti, kaip bolševikų kariai reaguoja į mūsų kariuomenės vadus. Iš anksto buvo susitarta su karin. Šostaku, kad jis vaizduotų esąs pulko vadas, kuris atvykta tikrinti pozicijų. Atėjus vėl bolševikams, mūsų pranešė, kad neužilgo atvyks pulko vadas apžiūrėti pozicijų. Bolševikai, lyg pabūgę, klausia, ar jiems čia nebus pavojaus? Mūsų kariai užtikrino, kad jiems nieko nebūsią, tiktai jie turės stovėti kairiajame sparne. Taip bekalbant atjoja karin. Šostakas. Pagal komandą visi išsirikiuoja, drausmingai atiduoda pagarbą. Ir mūsų svečiai, pasakojo karin. Kuncaitis, irgi išsitempę, ir atidavę pagarbą pagal jų karinio statuto taisykles.

Kai karin. Šostakas išjojo, bolševikai ir vėl klausia mūsų kariai, ar jiems nieko blogo nebus, kad jie atidavę pagarbą pagal savo statutą, nes nežinojo, kaip lietuviai kariai saliuotuoja.

J. Bertulis

LOTYNŲ AMERIKOS VALSTYBIŲ KARIUOMENIŲ PASKIRTIS

Jau senokai pasaulis buvo nukreipęs dėmesį į Lotynų Amerikos valstybes: Kubą, Panamą, o visai neseniai ir į Braziliją. Kaip žinome, tarp valstybių karai ten buvo retenybė; tų valstybių kariuomenės išlaidos labai didelės, ir kariuomenės tarnauja politiniams perversmams daryti.

Kariniai pučai įvyko: Argentinoje 1955 m., Brazilijoje—1956 m. ir prieš kelis mėnesius, Dominikonų valstybėje—1963 m., Guatemaloje—1963 m., Haiti—1959 m., Hondure—1963 m., Kolumbijoje—1956 m. ir t.t.

Šešių dešimčių metų laikotarpyje, Dominikonų valstybė turėjo 43 prezidentus; 30 metų laikotarpyje kas antras prezidentas Argentinoje buvo generolas arba pulkininkas.

Kilus II Pas. karui Europoje, lotynų Amerikoje valdė: Boliviją — gen. Zuintanilla, Dominikonų vlst. — gen. Trujillo, Ekvadorą — gen. Rodriguez, Guatemalą — gen. Ubico, Hondurą — gen. Somoza, Peru — maršalas Benavides, Salvadorą — gen. Martinez, Pa-

ragvajų — gen. Estigarribia, Venezuelą — gen. Contreras.

Pastebėta, kad tų valstybių daugumoje, didelių kariuomenių laikymas ir ginklavimasis naujoviškais ginklais, labai atsiliepia į kraštui reikalingiausios — kasdieninei gyventojų paklausai dirbančios, pramonės vystymą ir gyventojų pragyvenimo lygio kėlimą. Jose, arba ruošiamasi perversmui, arba valdo junta, arba pasibaigia pučais, sykį pavykusiai, kitąsyk nepavykusiai, tačiau visada iš krašto užsieniuosna išbėgusioms nemažom sumom pinigų.

Užregistruotų, 1815-1915 m. laikotarpyje, buvo 115 pavykusių karinių perversmų.

JAV sekret. D. Rusk, aiškindamas Kongresui JAV ir Kubos santykius, patvirtino, kad "paskutiniojo šimtmečio laikotarpyje, JAV valstybės padarė 55 karines intervencijas į lotynų Ameriką. Oficialūs motyvai visuomet būdavo panašūs: Kolumbijon 1901 m. — "Dėl amerikiečių nuosavybių apsau-

gojimo sąmyšio metu"; panašiai ir Dominikonų resp. 1903 m. Dėl tokių pat priežasčių amerikiečių marinai išbuvo Panamoje nuo 1903 iki 1914 metų; Kuboje nuo 1906 iki 1909 m. — "svetimšalių apsaugojimui, tvarkos atstatymo ir pastovios vyriausybės sudarymo"; Hondure 1919 m. JAV kariuomenė buvo išsiųsta į neutralią zoną dėl ten numatytos revoliucijos, ir t.t.

Labai keista, kad dėl įvykių Kuboje JAV iki šiol nesiryžo padaryti karinės intervencijos, nors patys amerikiečiai sako, kad JAV valstybėms Kubą yra durtuvas į pilvą. Kennedžio prezidentavimo metu senate buvo įneštas projektas, kad JAV neteiktų paramos jokiems diktatoriams, kurie į valdžią įsibrauna jėga. Į tą projektą visgi buvo įneštos pataisos, kad tas nutarimas nebūtų griežtai taikomas visoms valstybėms, nes Peru, Ekvadore ir Guatemaloje veikia geri diktatoriai.

Diplomatiniai santykiai tarp JAV ir lotynų Amerikos valstybių yra toli nuo stabilizacijos. Taipogi ir nuo demokratijos. Į tų valstybių su JAV valstybėms santykius žmonėse veikia JAV

MIEGAS IR KAUTYNĖS

Keičiantis karinei technologijai, radikaliai keičiasi ir kareivio funkcijos, kurios, daugiau negu bet kada, priklauso nuo prabangos kautynėse — miego.

Kam teko dalyvauti naktiniuose pratimuose, kai normalus miegojimo laikas naktį nukeliamas į dienos metą, gali prisiminti, kaip pasikeičia savijauta; o jei pratimai užsitęsia dvi, ar tris paras, kai poilsio sąlygos būna pripuolamos, arba jų visai nėra — atydumas, intensyvumas ir energingumas akivaizdžiai sumažėja. Kautynėse prisideda dar nervinis įtempimas, kuris dar daugiau sumažina kovotojo veiksmingumą.

Pėstininkas gali žygiuoti, kasti apkasus ir naudoti nesudėtingą ginklą, palyginti, ilgesnį laiką nemiegojęs. Tačiau ryšininkai (ypatingai), laukdami signalų, apsnūsta, o tokiam stovy priimdami signalus labai lengvai gali suklysti, arba nepastebėti jų. Sekėjai, nelaiku pastebėję ar praleidę ir nepastebėję sekamų objektų, ir, pagaliau, bet kuriose funkcijose apsnūdęs kovotojas, vienas daugiau kitas mažiau, gali įnešti kautynėse nuostolingus rezultatus.

Vado sprendimai privalo būti glaudžiai surišti su dalinio "apsnūdumu", be abejo, neišskiriant ir paties dalinio vado. Čia turiu galvoje vienėtą, kuris vykdo savistovius uždavinius, nežiūrint jo dydžio. Iš praeities pavyzdžių yra žinoma, kad nervų įtempimas ir ilgesnė nemiga priveda prie haliucinacijų. Kam teko budėti slapuku naktį prisimins, kaip akmenys, krūmai ar medžiai pradeda judėti ir tai tik trumpą laiką nemigus. Šių dienų karo veiksmuose, kai žemėje, ore ir vandenynuose viskas yra sumechaninta, veik iki eilinio kovotojo, aiški ir neapsunkinta kario pašonė turi pirmaujančios reikšmės.

Reikėtų sustoti atskirai ties neišsimegojusiais vadais: "apsisnaudęs" vadas, gavęs uždavinį, ilgiau turės gilintis į jo turinį, labai lengvai galės praleisti, nepastebėti ar neįvertinti esminių uždavinio elementų; dar blogiau: jis sunkiai formuluos spren-

dimą, o, kas svarbiausia, pats sprendimas turės apsnūdimo atspalvį.

Viena iš karinių doktrinų sako, kad kareivis yra veiksmingas, kai jis gali judėti, šaudyti ir palaikyti ryšį. Kas liečia judesį ir šaudymą, karys gali juos atlikti kad ir apsnūdęs, bet ryšių palaikymas kelia susurūpinimo šių dienų karo medicinoj. Psichologinių ir klinikinių tyrimų skyriaus viršininkas plk. Williams yra pareiškęs, kad daug gerų dalykų yra žinoma apie miegą, tačiau nežinoma, kas yra miegas, kodėl žmogus turi miegoti. Daktarai manė, kad organizmas gausina nuodingus toksinus kai nemiega, o miegodamas juos pašalina. Tačiau niekam nėra pavykę surast minėtų toxi-
nų. Buvo manoma, kad miegas at-

Laiškas "Kariui"

Mielas "Kary", skaitau Tave jau eilę metų, vis pasiskolindamas. Nepasakysiu, kad užsiprenumeruoti neišsigalėjau. Ne, dirbu ir kas savaitę "saliūnuose" su draugais palieku daugiau negu Tavo metinė prenumerata kainuoja. Tai apgailėtinas faktas. Gal ir dar nebūčiau ryžsis prenumeruoti, jeigu ne bičiulio savanorio-kūrėjo paraginimas. Daugelis buvusių karių (visų laipsnių), gaila, dar vis neskaito Tavęs. Kodėl? Vis toji pat priežastis: bonkai "Sunny Brook" surandama doleris, o savajai spaudai — ne. Esą, "Kary" nieko nėra, ... o iš kur gi žinai, jei neskaitai jo? Aš pasakysiu, kad "Karys" yra labai įdomus ir šiose sąlygose labai geras žurnalas. Jame mes randame apie gražiąją, garbingąją mūsų praeitį, jame pamini mūsų mirusieji ir gyvi, įvairiomis progomis, sukaktuvininkai kariai, partizanai, šauliai ir kiti visuomenės veikėjai bei žymesnieji tautos vyrai. "Karys" deda įdomus ir atmintinus netolimos mūsų praeities minėjimus. "Karys", kartais, pateikia labai įdomių ateities galimybių minčių. "Karys" yra gražiai iliustruojamas mėnesinis žurnalas ir, kas-ne-kas, o visi

lieka kai kurias biochemines funkcijas, kurios atstato nervų lasteles, sužalotas darbo — nemigo metu, tačiau tam samprotavimui taip pat nėra įrodymų. Visiems tačiau gerai žinoma, kad miegas atstato darbingumą.

Yra nustatyta, kad trumpi nusnūdimai eilinio kovotojo pajėgumą gali palaikyti palyginti ilgai, tačiau vadams, ryšininkams, specialios paskirties kariams įprastas aštuonių valandų miegas yra būtinas, nes nuo jų budrumo priklauso jų veiksmų tinkamumas. Nuovargis iššaukia neveiksmingumą, kas, savo keliu, gali nuvesti į nuostolingą pralaimėjimą.

Amerikiečių kariuomenėje miego problema nagrinėjama labai plačiai ir su ja skaitomasi, kaip su svarbiu faktorium kautynėse ir sprendimuose.

B. B.

buvę kariai, jei jie yra geri savo krašto patriotai, turėtų skaityti "Karij".

Siųsdamas metinę prenumeratą, nuoširdžiai sveikinu "Kario" redaktorių ir visą jo štabo bei bendradarbių būrį; būkite visi sveiki ir nepalaiduokite bendradarbiavę bei redagavę "Karij"!

Nuoširdžiai su Jumis,

Vincas Avižius,
savanoris-kūrėjas

KARIO LEIDĖJŲ DEŠIMTMETIS

Šiais metais sukanka 10 metų kai K A R I J leidžia RAMOVES New Yorko skyrius. Sukakčiai atžymėti yra ruošiamas minėjimas, kuris įvyks spalio 3 d., šeštadienį, Lietuvių Atletų klube Brooklyne.

galybė, kuri vis pripažįsta teisybę stipresniam. Iš viso darosi išvada, kad lotynų Amerikos valstybių kariuomenės tarnauja, svarbiausia, perversmų vykdymams.

Negaliu praleisti nepažymėjęs, kad š. m. birželio mėn. politikos moks-

lų profesorius iš Toronto, Ont., politikos apžvalgoje per radio, tarp kitko, dėl stokos amerikiečių vyriausybės iniciatyvos ir neaiškaus nusistatymo kariaujant pietryčių Azijoje — Laose, Vietname — išsireiškė taip: "Jei dėl JAV valstybių saugumo amerikiečiai, nenumatydami pergalės, kariauja pietryčių Azijoje, tai todėl raud. Ki-

nijos Mao-tse-tungas negali kalbėti, kad Kinijos saugumui nuo JAV taipogi reikalinga sukommunistinti Meksiką ir ten įruošti kinietiškas bazes."

Ar ilgai amerikiečiai leis iš savęs tyčiotis? Ar atsiras JAV-bėse žmogus, kuris didžiausią kaltininkę — Sov. Sąjungą prirems prie sienos?

K. M. J. Šarūnas

PASKAITA ČIKAGOS RAMOVĖNAMS

„Žvilgsnis į ateities atominį pasaulį“. Tokia tema viešą paskaitą skaitė Purdue universiteto prof. dr. Zenonas Vytautas Rekašius š. m. birželio 14 d., Jaunimo Centre, Čikagoje. Paskaitą suruošė LVS Ramovės Čikagos sk. Nežiūrint į tai, kad buvo karšta diena, sekmadienis, ir kad tuo pat metu Jaunimo Centre vyko kitas parengimas, paskaitos pasiklausyti susirinko gražus būrys ramovėnų, birutininkių ir mūsų plačios visuomenės atstovų su profesorium Šimoliūnu priešakyje. Buvo ir jaunimo.

Atidarymo žodį tarė J. Rapšys, LVS Ramovės Čikagos sk. pirm., padėkodamas susirinkusiems už atsilankymą. Prelegentą dr. Z. V. Rekašių susirinkusiems pristatė A. Rėklaitis. Dr. Z. V. Rekašius yra gimęs 1928 m. sausio 1 d. Panevėžyje. Gimnaziją lankė Panevėžyje ir Mažeikiuose. Ją baigė Vokietijoje, Ingolstade, kur buvo su tėvais apsigyvenęs, pasitraukus iš bolševikų okupuojamos tėvynės Lietuvos. 1954 metais Detroite baigė Wayne State universiteto technologijos fakultetą. Tame pačiame universitete 1956 m. įgijo Master of Science laipsnį ir 1956-57 metų laikotarpyje dėstė technologiją Detroito Technologijos institute. 1957-60 m. jis buvo Purdue universitete, Lafayette, Ind. Čia dėstė būdamas instruktorium ir kartu ruošėsi doktoratui. Doktoratą apgynė 1960 m. Specializacijos sritis — automatinė kontrolė. Nuo 1960 iki 1963 dirbo Purdue universitete assistant professor laipsniu, o 1963 buvo pakeltas į associate professor laipsnį. Dabar dr. Z. V. Rekašius profesoriauja tame pačiame universitete, dėstydamas augštesnį automatinės kontrolės kursą. Praeitais metais buvo išleisti jo paruošti pirmieji trys doktoratai. Nuo 1959 vidurio iki šiol dr. Z. V. Rekašius yra parašęs 20 mokslinių rašinių, kurie yra patalpinti įvairiuose amerikiečių mokslo žurnaluose.

Prelegentas gyvu ir paprastu žodžiu, gražia lietuvių kalba, klausytojus supažindino su jėgos - energijos svarba šių dienų technikoje. Atominė energija netolimoj ateityje pakeis iki šiol vartojamus energijos šaltinius — anglis, benzina ir pan. Susisiekimo srityje technika dideliais šuoliais žengia pirmyn. Traukinių susisiekimas išnyks. Jų vietą užims lėktuvai — ilgomis distancijoms, automobiliai — trumpoms distancijoms. Greitkeliais automobiliai važiuos be vairuotojų, šoferių. Vairuotojas turės tik atvairuoti automobilį į greit-

VETERANŲ VEIKLA

kelį, čia įjungti jį į elektroninę juostą, kuri bus ištiesta greitkelio viduriu. Keleiviai galės automobilyje miegoti ar lošti kortomis. Suskambėjus skambučiui — ženklui, kad kelionė greitkeliu pasibaigė, vairuotojas turi vėl imti vairą ir toliau važiuoti, kur nori.

Tarpplanetinis skraidymas raketomis yra ateities klausimas. Gi aplinkui mėnulį galės skraidyti jau mūsų vaikai. Susisiekimui lėktuvais didėjant, didėja ir katastrofų skaičius. Žmogus - pilotas turi stebėti kokį šimtą įvairių instrumentų, esančių prieš jo akis. Jis negali suspėti juos visus iškartomatyti ir žinoti, ką jie rodo. Sekundės pasivėlinimas gali reikšti katastrofą. Netolimoj ateity susisiekimas lėktuvais vyks be pilotų. Lėktuvai bus vairuojami nuo žemės iš centrų — aerodromų, elektroniskais įrengimais. Bepilotinis vairavimas bus labai tikslus. Susidūrimų tarp lėktuvų ore nebūsią.

Automatizacija — būdingas atominio amžiaus bruožas. Elektroninės kanceliariniam darbu mašinos daug įstaigų darbininkų išstūmė iš darbo. Tos mašinos tobulės ir jų pritaikymas praktiškams reikalams didės. Jau yra sukonstruota mašina „mokytojas“. Mokiniai galės pamokas išmokyti, naudodami tokias mašinas — „mokytojus“. Yra bandomas elektroninis „kompozitorius“. Jis jau dabar sukuria kūrinį, gal ne tokius tobulus kaip Beethoveno, bet šimtą kartų geresnius negu šių laikų „beetles“ muzika. Yra nustatytas ir jau išbandytas principas, kad šviesa atpažįsta žmogų. Nedidelis aparatėlis įtaisytas namuose atstos užraktus. Kai savininkas priešis prie namo, durys pačios atsidadys, nenaudojant raktų. Bet, jei norės į namą įeiti svetimas žmogus, tai durys, žinoma, neatsidadys.

Prelegentas pažymėjo, kad geriamo (švaraus) vandens problema sudaro mokslininkams daug rūpesčio. Mat, industrija, kur vartojama daugybė įvairiausių stipriųjų nuodungų chemikalų, nuodija upių, ežerų ir šaltinių vandenį. Apnuodintas vanduo kenkia ne tik žmogui siveikatai, jis nuodija ir visus kitus gyvūnus. Jūros ir vandenynai ateityje bus tos vietos, iš kur žmonija gaus vandenį ne tik gerti, maistui gaminti, bet taip pat drėkinti sausus kontinentus, kaip pav. Afrikos Sacharą, Azijos ir Australi-

jos dykumas. Vanduo iš jūrų ir vandenynų bus pumpuojamas ir filtruojamas specialių įrengimų ir vamzdžiais tekės ten, kur bus reikalinga. Susirinkusiųjų paskaita buvo išklausa su didžiausiu dėmesiu. Po paskaitos prelegentas atsakinėjo į klausimus.

A. Rėklaitis

MANCHESTERIO SKYRIUS (Anglija)

Š. m. liepos mėn. 11 d. įvyko Dariaus ir Girėno minėjimas. Scenoje matėsi Dariaus ir Girėno portretai, skyriaus vėliava su Lietuvos ir Anglijos vėliavomis. Skyriaus p-kas K. Murauskas pradeda minėjimą, pakviesdamas Alf. Pilkauską skaityti paskaitą. Paskaitoje plačiai nupaskota apie skridimo pasiruošimą ir tragišką pabaigą, taipgi apie Darių kaip karį. T. Burokui vadovaujant 7 vyrai, vyrai ir moterys, ir seserų šnekyčių duetas gražiai sudainuoja. Deklamuoja S. Karnauskas ir Jakubaitytė. Tautinių šokių grupė (vadovė I. Šnelytė) puikiai pašoka. Sugiedojus Lietuvos Himną, prasideda šokiai, išgėrimai ir užkandžiai ramovėnų bufete. Čia pasikalba artimi ir kelis metas nesimatę tautiečiai. S. K.

ROČESTERIO, N. Y. RAMOVĖNŲ VEIKLA

Gegužės mėn. 30 dieną ramovėnų būrys lankė ir pagerbė mirusių narių kapus. Tinkamą žodį prie kiekvieno kapo pasakė ramovėnai Vytautas Žmuidzinas, Raimundas Liormanas, Pranas Saladžius, ir Val. Vitkus. Ant kiekvieno mirusio kapo buvo padėta gyvų gėlių, tautinės ir amerikietiškos vėliavėlės. Diena pasitaikė graži ir šiose lankymo iškilmėse dalyvavo ne vien šeimų nariai, bet ir gražus būrys ramovėnų bei artimųjų.

Šiems metams išrinkta nauja Ročesterio skyriaus valdyba sekančios sudėties: Val. Vitkus — pirmininkas, Ant. Burkūnas — vicepirmininkas, Vyt. Žmuidzinas — kultūrinės veiklos ir parengimų vadovas, Mečys Pučius — išdininkas ir Vyt. Čypas — sekretorius.

Kontrolės Komisija: Raimundas Liormanas ir Vincas Wissman.

Valdybos adresas: Vytautas Čypas, 131 Portage St., Rochester, New York, 14621.

vt.

A.A. GENERALINIO ŠTABO PULKININKAS

I. E. KRAUNAITIS

Izidorius Edvardas Kraunaitis, gimęs 1899 m. spalio 7 d. šešolkių dvare, Širvintų apylinkėje, buvo vienas iš nedaugelio įžymių karinių mūsų tautos asmenybių. Jis buvo šaunus raitininkas ir didelis žirgo mylėtojas, turėjo ypatingą būdą, platų karinį žinyną, nepaprastą energiją, neramią dvasią su kūrybiškumo ir žygdarbiškumo polėkais, buvo pareiginas ir darbštus karys, sumanus, veržlus karinis vadas — nepaprasta karinė asmenybė. Svarbu tokios asmenybės ypatybės, darbus ir nuopelnus Lietuvos kariuomenei pagrabinėti.

Kaip ilgametis velionies draugas, bendradarbis ir buvęs jo vyresnysis, turėjau gerų progų jį arčiau pažinti. Teko daryti jam ir tam tikros įtakos, tačiau visuomet juo žavėjaisi. Man atrodo, jog tokią asmenybę ugdyti daug padėjo šie veiksniai: 1) kilminga prigimtis — iš senos Lietuvos bajorų šeimos; 2) skautybė, 3) karinės mokyklos Lietuvoje ir Prancūzijoje.

Tautinis atgimimas ir skautiškas tarnavimas Tėvynei

1918 - 19 metų žiemą man teko mokytis Vytauto D. gimnazijoje Vilniuje. 1918 m. rudenį vokiečių okupuotame Vilniuje įkūriau lietuvių skautų bei skaučių draugovę ir jai vadovavau. Buvau vienintelis skautininkas. Naujas skautiškas sąjūdis žavėjo lietuvių jaunuomenę ir ketino plisti po visą Lietuvą. Buvau susidraugavęs su vienu lenkų skautų draugininku, kuris buvo nuoširdus lietuvių bičiulis. Pasiryžau jį ieškoti

talkininkų tarp aplenkusių lietuvių skautų. Tas lenkų draugininkas kartą nusivedė mane į slaptą Vilniaus lenkų vyr. amžiaus skautų sueigą, kur buvo vykdomi karinės rikiuotės, taikymo ir durtuvų veiksmai, naudojant karinius šautuvus. Slankiodamas po visą didžiulę salę, stengiausi nuginčyti lietuviškų pavardžių ir klausinėjau, ar nėra "litwinų". Tokių ten nesuradau. Apie tokią lenkų skautų paruoštą papasakojau pirmojo mūsų krašto apsaugos ministerio adjutantui kar. A. Juozapavičiui. Jis labai stebėjosi dėl tokio lenkų "įžūlumo" Lietuvos sostinėje ir tapo lietuvių skautų rėmėju: atsilankė mūsų sueigoje, pasakė patriotinę kalbą ir paaukojo 100 vok. markių. Tuomet Vilniaus lenkų skautams vadovavo generolas Wejtko (galbūt Vaitkus?), kuris 1919 m. sausio 1 d., daugiausia iš jų, sudarė du lenkų legionus (pulkus) ir buvo užėmęs Vilnių, bet po kelių dienų buvo raudonosios rusų kariuomenės nublokštas Lenkijon.

1918 m. lapkričio 20 d. ateina pas mane 19 metų jaunuolis su lenkų paskautininko uniforma bei ženklais ir prisistato: Izidor Edward Krewnicki - Krewnajtys. Lenkiškai paaiškino: lenkų skautininkai jam sakė, jog lietuvių draugininkas buvo atvykęs net į slaptą lenkų skautų sueigą, jį ieškodamas lietuvių kilmės skautininkų. Pareiškė norą persikelti į lietuvių skautų draugovę ir eiti jam pavestas pareigas. Besikalbant, jis pasisakė, jog, būdamas lenkų gimnazijos mokiniu bei skautu nuo 1915 m. rudens, kartą, 1917 m., nuvyko į lietuvių koncertą Maskvoje. Lietu-

viškos dainos ir koncerto pabaigoje giedamas Lietuvos Himnas padarė jam gilų įspūdį, sukrėtė ir vertė įsisąmoninti, jog antroji jo pavardė yra lietuviška ir jis pats yra ne lenkas, o lietuvių bajoras. Pradėjau puoselėti tokį jo nusiteikimą, pasiūliau vartoti tik vieną pavardę — Kraunaitis ir padėjau lavintis lietuvių kalboje. 1918 m. lapkričio 20 d. Kraunaitis buvo paskirtas draugininko ir vėliau tuntininko padėjėju. Žiemos pabaigoje pirmąjį lietuvių tuntą Vilniuje sudarė skautų Vytauto d-vė (80 narių) ir skaučių Birutės d-vė (40 narių) — 120 skautų bei skaučių nuo 10 iki 20 metų amžiaus.

Pradžioje skautai ir skautės su nepasitikėjimu žiūrėjo į šį "lenką", bet greit jį suprato ir pamėgo. Mano paprašytas, gimnazijos direktorius M. Biržiška, nepaisydamas griežtų lenkų gimnazijos direktoriaus protestų, mokslo metų vidury priėmė Kraunaitį į 6 klasę, kur Izidorius buvo pasodintas greta manęs lietuviškiems mokslo įvardams versti bei aiškinti. Šis aplenkėjusių bajorų sūnus stropiai mokėsi savo protėvių kalbos. Greit kalbėdamas, kartais supykindavo matematikos mokytoją, kai, pradėjęs lietuviškai spręsti teorinę lentą, išrodymą baigė lenkiškai. Tas sukeldavo juoko. Kraunaitis nuostabiai greit lietuviavo. Kaip ir daugelis atlietuviusių, jis subrendo ne šiaip sau lietuviu, o dideliu Lietuvos patriotu. Lenkų skautijai ir tautai tai buvo didelis nuostolis.

1918 m. lapkričio 1 d., nuvertus kaiserio valdžią Vokietijoje, Lietuvos Tarybos rūmai buvo papuošti ką tik

nustatytomis Lietuvos vėliavomis: dviem tautinėm trispalvėm abipus durų ir valstybine Vyčio vėliava stiebe. Lietuviai skautai, eidami gimnazijon ar grįždami, sustodavo pasigėrėti šiomis vėliavomis. Kraunaitis su meile žvelgdavo į šiuos Lietuvos idealų simbolius ir pagerbdavo skautiniu saliotu. Kartą būrys jaunesnių lenkų skautų, neįstengę šių vėliavų nuplėšti, triukšmavo ir akmenimis išmušė kelis L. Tarybos rūmų langus. Po šio įvykio prie L. Tarybos rūmų buvo pastatyta garbės sargyba, kurią ėjo pirmieji Lietuvos kariuomenės kūrėjai - savanoriai. O už tokį vandališką darbą Kraunaitis galutinai nutraukė santykius net su savo asmenis draugais — lenkų skautais ir skautininkais.

Paskautininkis Kraunaitis buvo man didelis ramstis tolimesnėje veikloje. Jis buvo įgijęs visus skauto patyrimo laipsnius, buvo drausmingas, energingas ir gana griežtas, žiūrėjęs skautiško pareiškimo įvairiausiais atvejais. Mudu dažnai pasitarėdavom, nustatydavom skautiško veikimo programą, sueigų darbotvarkę, pamainom dėstėme skautamokslį, vedėme vadovų kursus (kas savaitę), d-vės sueigą (kas savaitę), kasdien atsilankydavom skilčių sueigose, kur stebėdavom skiltininkų, gebėjimą mokyti ir vadovauti. Jų nepatyrimas ar klaidos vėliau būdavo pataisomos vadovų kursuose. Pertraukų metu tarp pamokų Kraunaitis vienam, aš — antram gimnazijos rūmų augšte stebėdavom skautų ir skautių elgesį, o išdykėlius sutvarkydavom. Nežiūrint tokios priedabos ir griežtumo, skautų ir skautių eilės nuolat tankėjo. Mokytojai pastebėdavo nuoseklią mokinių skautėjimą ir tai pareiškėdavo klasėse.

Mudu su Kraunaičiu itin sustiprinom karinių skautamokslių dalykų dėstymą, k. a.: rikiuotės, topografija, signalizacija, slaptaraščiai, stebėjimas, žvalginėjimas, karinis raportavimas, pirmoji pagalba, karinio pobūdžio žaidimai ir kt. Įvedėm mankštą — grupinę ir su prietaisais. Įvairios komandos, rikiuotės ir kiti veiksmai buvo vykdomi "žaibo greitumu". Lėti ir nepaslankūs ūkininkų vaikai darėsi judrus, drausmingi, tvarkingi. Skautybės metodais jie buvo auklėjami ir parengiami veiksmingai tarnauti Dievui, Tėvynei ir Artimui.

1919 m. sausio pradžioje mudu suorganizavom slapta skautų aktyvistų Tėvynės Tarnybos būrį, kurį sudarė apie 20 vyr. amžiaus skautų. Šie jaunuoliai dažnai naktį po visą rusų okupuotą Vilniaus miestą išplatindavo iš Kauno gaunamus Vyriausiojo Lietuvos Gynimo Komiteto atsisaukimus lietuvių, lenkų ir rusų kalbo-

mis, rinkdavo duomenų apie okupantų rusų kariuomenės dalinius, jų sudėtį, ginklavimą ir nuotaikas, nuostolius kautynėse prieš Lietuvos kariuomenę ir kt. Šios karinio pobūdžio žinios būdavo suteikiamos Lietuvos kariuomenės Vyriausiojo štabo žinių skyriaus valdininkui, kuris atgabėdavo minėtus atsisaukimus. Jis pranešdavo apie laikinosios Lietuvos vyriausybės žygius (k. a.: Karo Mokyklos įsteigimą, vyrų mobilizaciją ir kt.), kurias vietoves mūsų kariuomenė jau išvadavo ir pan. Tokias džiuginančias naujienas mūsų skautai ir skautės paskleisdavo visuomenėje. Kraunaitis buvo itin įsidedęs ryžtu kuo greičiau įstoti į Lietuvos kariuomenę ir dalyvauti kautynėse dėl Lietuvos Nepriklausomybės.

Žinios apie Lietuvos kariuomenės pradėtus puolimus 1919 m. vasario mėn. džiugino ne tik Vilniaus lietuvius, bet ir visus miesto gyventojus. Kraunaičiui ir man besvarstant skautų pasiruošimą tokiam istoriniam momentui tunto štabo posėdy, kilo sumanymas: mūsų kariuomenei pasiekus Vilniaus apylinkių kalnelius, Gedimino pilies bokšte iškelti lietuvišką Trispalvę. Lietuvos bažnytinųjų rūbų siuvėja pradėjo siūti vėliavą. Gedimino kalną saugojo keli ginkluoti rusų kareiviai. Pasak padavimų, iš pilies kalno ėjo iškasas žemyn po miestu ir į užmiestį. Iškasos angą pilies kalne Kraunaitis ir aš tyrinėjom ir planavom, kaip šiuo iškasu ateiti į kalną. Vieną dieną Kraunaitis, skautas A. Penkaitis, tunto adjutantas Aloyzas Valušis (vėliau gen. štabo pulkininkas) ir aš sulindom į iškasos angą priemiesty. Kurį tarpą nuėję plačiu, išmūrytu ir vingiuojančiu iškasu, radom geležinę sieną, kuri kelią užstojo. Bandėm prasikasti aplink tą sieną, bet ištos dienos pastangos buvo bergždžios. Be to, sumanėm, mūsų kariuomenei artėjant prie sostinės, susprogdinti du ar tris geležinkelio tiltelius tarp Vilniaus ir Naujosios Vilnios, kad okupantai negalėtų išvežti Lietuvos bei jos gyventojų turto. Piroksilino žadėjo parūpinti Lietuvos Nepriklausomybės šalininkas lietuvis komisaras (vėliau Lietuvos kariuomenės karininkas). Kraunaitis, Valušis ir aš išžvalginėjome numatytus tiltelius ir apylinkes — prieiti ir atsitraukti po sėkmingo darbo.

Tačiau šie du žygiai mums neteko įvykdyti, nes netrukus okupantų karo komendantas buvo įsakęs suimti Kraunaitį ir mane. Matyti, susekė mūsų pogrindžio veiklą. Tad mums atėjo laikas per frontą vykti į Lietuvos kariuomenę. 1919 m. kovo 15 d. prieš auštant, liūdesio pilnomis akimis atsisveikinom su Vil-

niaus katedra ir Gedimino pilies bokštu toluomoje ir pėsti leidomės į tolimąją kelionę. Kauno link žygiavo 4 skautai: Kraunaitis, Ruzgys (lankęs liet. mokytojų seminariją), Valušis ir aš. Doktorė Aldona Čarneckaitė (vėliau Birutienė) per savo seserį skautę Jadvygą (Grigienę) suteikė vieno patikimo ūkininko adresą pafrontėje. Jos nurodytais keliais daug vilniečių savanorių (ir skautų) nuėjo; už šiuos ir kitus patriotinius žygius ji vėliau buvo apdovanota Vyčio Kryžium be kardų.

Eidami iš Vilniaus į Lentvarį, miške pastebėjome sunkvežimį, po kuriu palindę ašį taisė du rusų kareiviai. Kraunaitis mus sustabdė prie krūmų ir pareiškė: "Ši mašina labai reikalinga Lietuvos kariuomenei". Ir pasiūlė nugalėti ir surišti kareivius, o sunkvežimį paslėpti miško gilumoje; jį pasiims atžygiavusi mūsų kariuomenė. Kraunaitis vilkėjo trumpais (dvarininkų) kailiniukais ir kelnėmis išpūstais šonais (galife) su tvarsčiais, o akis buvo per galvą baltu tvarsčiu aprišta; Valušis turėjo trumpus ūkininko kailiniukus ir medines klumpes; aš — su akiniais (pensnė). Tokia jaunų vyrų išvaizda per daug kreipė kitų dėmesį. Ap-svarstę Kraunaičio pasiūlymą, nutarėm nerizikuoti. Tarp krūmų apėję aplink sunkvežimį, ėjom toliau.

Sniegas kairuk jau tirpo, kelias buvo klampus. Jokio maisto neturėjom. Atsargiai perėjom per Trakų miestelį, žvalgydamiesi, ir miestelio pakraštį sustojom pas ūkininką. Atsisėdom prie lango, kad galėtume sekti gatvę į miestelį, ir pradėjom kramtyti sudžiūvusią juodą duoną, pienu užgerdami. Dar nepavalgę, pastebėjom iš miestelio atbėgant ke-lioliką rusų kareivių su šautuvais. Mes greit išbėgom iš namo ir per klampus daržus bei laukus, per purvyną ir sniegą, nubėgom beveik kilometrą už kalnelių, rusams iš paskos tebešaudant. Mes visi 4 buvom skautai, sportininkai, geri bėgikai ir pasiryžėliai savanoriai. Tad rusų kareiviai mūsų nepasivijo, nors ir buvom uždusę, o Valušio kojos buvo klumpių pritrintos iki kraujo.

Turėjau vokišką žemėlapi ir kompasą, kuriais teko naudotis, kad išvengtume gyvenamųjų vietovių. Niekur neklausinėdami kelio, sutemus atvykom pas dr. Birutienės nurodytą ūkininką. Paskutinę valandą paskirti mūsų pavaduotojai skautų vadovai nutarė visą Vytauto d-vės išdą 300 vok. markių skirti mūsų kelionės išlaidoms. Už ketverių vyrų pervežimą per frontą ūkininkas norėjo didesnio atlyginimo. Tačiau mes turėjom iš viso tik 300 v. markių. Pagaliau, jis sutiko. Tą pat naktį mes

Eil. husaras I. E. Kraunaitis 1919 m.

4 sugulėm į ūkinį vežimą ir buvom uždengti šiaudais ir rugių maišais. Naktį važiuojant per kaimą, kur stovėjo rusų pėstininkų kuopa su keiliais sunk. kulkosvydžiais, sargyba sustabdė. Ūkininkui pasisakius, jog važiuoja į malūną, kareiviai ėmė durtuvais badyti rugių maišus, mums nuoširdžiai maldaujant Dievo pagalbą, ir pagaliau leido toliau važiuoti. Kraunaičio ir Valušio kailinukai ant nugaros buvo durtuvų subadyti. Auštant laimingai pasiekėm Žaslius, kur mūsų 2-jo pėstininkų pulko kuopos vadas kar. Sprangauskas (vėliau generolas) pavaišino gerais pusryčiais, nuoširdžiai ir su savo nuolatinio sąmoju pasikalbėjo su mumis ir parūpino pastotę nuvažiuoti į Kauną.

1919 m. kovo 18 d. pirmiausia nuvykau į Vyr. štabo žinių skyrių ir suteikiau naujausių žinių apie padėtį Vilniuje, lietuviškų atsisaukimų įtaką, rusų kariuomenės sudėtį bei nuotakas Vilniuje, skubotą maisto, rakandų ir dirbtuvių mašinų gabenimą Rusijos gilumon ir kt. Žinių skyriaus viršininkas kar. Žilinskas, susirašęs šias žinias ir atsakymus į eilę klausimų, Lietuvos kariuomenės vadovybės vardu padėkojo Vilniaus lietuvių skautams už didvyrišką tarnavimą Tėvynei ir reikšmingą pagalbą Lietuvos kariuomenei. Apie tai išgirdę mano 3 draugai džiūgavo, kad Vilniaus lietuvių skautų veikla buvo naudinga ir karinėms mūsų vadovybės įvertinta. Po to, tą pat dieną, visi 4 savanoriai įstojome į 2-ji husarų eskadroną.

Vilniaus lietuvių skautų bei skautų tuntas daug nusipelnė Lietuvai

ir mūsų kariuomenei. Iš jo išsivystė Lietuvos Skautų Sąjunga. Šis tuntas sunkiose okupacijų sąlygose išugdė Lietuvai 120 idealistų, kurie vėliau reiškėsi kaip visuomenininkai, kultūrininkai, kovotojai dėl Lietuvos laisvės ir jos gynėjai. Šio tunto veikloje brendo nepavergiami ir nepalaužiami idealistai lietuviai ir lietuvės:

1) 11 skautininkų-kių; ištisa eilė mokytojų, gydytojų, žurnalistų bei redaktorių; kun. K. Juška, buvęs karo kapelionas; profesoriai: J. Kuprionis ir S. Sužiedėlis; istorikai dr. K. Jurgėla ir S. Sužiedėlis; Užsienių reikalų ministerijos pareigūnai V. Čečeta, J. Grigienė, Vyf. Stašinskas (dabar Lietuvos konsulas New Yorke), dr. P. Vileišis (dabar žymus JAV LB organizatorius ir veikėjas); apie 30 šaulių partizanų; 15 karininkų. Šio tunto auklėjimo darbe Kraunaičio vaidmuo buvo labai reikšmingas, o jo nuopelnai, išugdžius Lietuvai tokią gausų idealistų būrį, yra akivaizdūs. Kaip patyrėm, Vilniaus lietuvių skautų tunto veikloje atsispindėjo tautinė romantika ir didvyriškumas. Ir tautiškai atgimęs bei nusistatęs Kraunaitis buvo lietuvis patriotas romantikas su didvyriškais polėkliais. Vėliau, tarnaudamas kariuomenėje, jis nenutraukė ryšio su mūsų skautija: 1920 m. buvo pakeltas į skautininko laipsnį, 1920-22 m. buvo Kauno skautų instruktorius, o 1939-40 m. — Lietuvos Skautų Sąjungos Kauno tuntų rajono vadas. Už nuopelnus šiai organizacijai 1933 m. buvo apdovanotas skautų Lelijos ordinu.

Taigi, į Lietuvos kariuomenę Kraunaitis atėjo ne kaip koks eilinis

naujokas, bet kaip taurios dvasios žmogus, veržlus patriotas lietuvis, išėjęs skautiškąją mokyklą su plačiu skautamokslu, drausmingas vyras, mokąs rikiuotę ir gerai komanduoti, įgudęs kūno kultūros ir karinio jaunuomenės rengimo vadovas, puikus skautų vadas ir jau nusipelnęs Lietuvos kariuomenei. Be to, jo kelias į kariuomenę buvo sunkus, dygliuotas, pilnas pavojų.

Karinė tarnyba ir dalyvavimas kautynėse

1919 m. kovo 18 d. įstojęs į 2-ji husarų eskadroną, Kraunaitis kaip eilinis raitininkas dalyvavo visose eskadrono kautynėse ties šiomis vietovėmis: 1) išbloškiant rusų kariuomenę — Pajautiškės, Žasliai, Alanta, Utena, Daugailiai, Nausėdai (Novosiolkai?), Viensavas, Degučiai, Salakas, Zarasai, Smalvos, Turmantai, Štainenzee, Grenčas, Kalkūnė; 2) išbloškiant Bermonto kariuomenę — Radviliškis, Šiauliai. Už sumanumą ir šaunų vadovavimą žvalgų jojai, ar skyriui, Kraunaitis buvo pakeltas jaunesniuoju puskarininkiu, o už narsumą apdovanotas Vyčio Kryžium su kardais. Jam ir kitiems narsiems husarams vyr. karo vadas gen. Žukauskas šio ordino ženklus 1919 m. įteikė kautynių metu ties Dauguva, prieš artilerijos sviediniams aplink sproginėjant.

1920 m. pabaigoje Kraunaitis baigė Karo Mokyklą ir buvo pakeltas į leitenanto laipsnį, o 1922 m. baigė Augštuosius Karininkų Kursus. 1925 m. pasiūstas į Prancūziją, kur baigė karo mokyklą Sant Cyr'e ir augštąją kavalerijos karininkų mokyklą Saumur'e 1927 m., karo akademiją 1937 m. Visas šias 5 karines mokyklas baigė pirmuoju.

Baigęs K. M-lą, ltn. Kraunaitis buvo paskirtas į husarų pulką, kurį iš įvairių fronto barų surinko ir tvarkė plk. P. Plechavičius. 1921 m. Kraunaitis buvo pulko ryšių komandos viršininkas, o 1923-24 m. — kulkosvaidžių eskadrono vadas, ištobulinęs tokio eskadrono organizaciją.

1923 m. sausio — kovo mėnesius ltn. Kraunaitis savanoriu praleido Klaipėdos krašte, vadovaudamas sukilėlių raitininkų būriui ir dalyvaudamas kovose dėl Lietuvos pajūrio išlaisvinimo. Sausio 9 d. jis su savo būriu jojo pietinės sukilėlių rinktinės prieky. Visi vilkėjo civiliniais rūbais ir buvo apsiginklavę karabinais ir kardais. Ties Tilžės tiltu budėjęs Klaipėdos krašto vokiečių žandarų ir prancūzų kareivių dalinys, pamatęs taip apsirengusių, ginkluotų ir raitų vyrų būrį, paleido šautuvų ugnį. Šaudymas tęsėsi. Staiga apšaudomi, raitininkai ištraukė kardus, pasilei-

do zovada pro zvimbiančias kulkas ir veikia užėmė priešininco poziciją be jokių aukų betkurioj pusėj. Iš žandarų ir prancūzų Kraunaitis atėmė tiktai šaudmenis. Po tokios staigmenos, žvalgydami apylinkę tamsoje, raitininkai atsidadė Tilžėje. Nusipirkę kaikiurių daiktų ir išbuvę Tilžės mieste apie 3 valandas, jie sugrįžo per tiltą ir, vokiečių žandarų pagarbiam palydėti, nuėjo toliau. Su savo būriu Kraunaitis nuo Tilžės tilto veikia nužygiavo panemune, užėmė Smeltę, nuginklavo prancūzų pėstininkų būrį, kuris buvo apkasus išsikasęs ... kapinėse, ir dalyvavo prefektūros puolime Klaipėdoje. Čia žuvo jo raitininkas Simonavičius. Tokiose aplinkybėse Kraunaitis susipažino ir net susidraugavo su keletu prancūzų karininkų, su kuriais vėliau drauge lankė karines mokyklas Prancūzijoje.

1923 m. pavasarį grįžęs Kaunan ltn. Kraunaitis buvo pašauktas į Vyr. štabą. Kariuomenės vadas gen. Žukauskas rūsčiai išbarė jį "už išvyką su žirgais į Tilžę, nors ir be uniformos". Po to, išklauses raportą apie staigmeną panemunėje ir raitininkų drausmingumą bei mandagumą ypač Tilžės mieste, generolas pareiškė: "Na, tai gerai. Viskas bus užmiršta. Bet antrojo Vyčio Kryžiaus, kuriam buvai pristatytas, tamsa negausi". Keliolikai metų praėjus, dimisijos gen. Žukauskas buvo pakeltas Garbės Ulonų; šį sumanytą iškelė tuometinis ulonų pulko vadas mjr. Kraunaitis, kuris iškilmingai įteikė generolui aktą ir specialiai pasiūtą uniformą.

1927 - 1934 m. ir 1937 - 1939 m. Kraunaitis buvo kavalerijos štabo

Kavalerijos štabo v-kas, kpt. Kraunaitis 1929 m.

viršininkas, 1934 - 1937 m. — ulonų Lietuvos Kunigaikštienės Birutės pulko vadas, 1939 - 1940 m. — husarų etmono Janušo-Radvilos pulko vadas. Be to, kaip lektorius jis dėstė: Karo mokykloje — kavaleriją ir pritaikomąją taktiką 1927 - 34, Vy-

tauto Didžiojo Augštojoje Karo Mokykloje (karo akademijoje) — kavaleriją 1939 - 1940 m. Be to, visą kavalerijos taktiką dėstė Karo aviacijos puskarininkų mokykloje ir policijos mokykloje. Lektūra buvo antraelės jo pareigos. (Bus daugiau)

GEN. ŠTABO PULKININKO I. E. KRAUNAČIO LAIDOTUVĖS

1955 m. Sofija ir Izidorius Edvardas Kraunaičiai įsigijo gražią vasarvietę Catskill kalnuose — Andes, N. Y. Darbovietėje sužalojęs dešinę ranką 1950 m., Kraunaitis jos nebevaldė. Pastaruoju metu buvo sunkios ligos palaužtas, virškinimas visai sutrikęs, nugara sukalkėjęs ir beveik 1 metus negalėjo nei atsikelti, nei apsiversti lovoje. Baisios ligos iškanrintas ir aprūpintas paskutiniais šv. sakramentais, š. m. birželio 30 d. mirė. Palaidotas Andes, N. Y. kapinėse Amerikos nepriklausomybės šventėje, liepos 4 d.

Plk. I. E. Kraunaitis nuo 1949 m. buvo Amerikos Lietuvių Legiono 1-jo Dariaus - Girėno posto narys ir nuo 1950 m. — LVS "Ramovės" New

Yorko skyriaus narys, pirmininkas 1950 - 55 m. ir garbės pirmininkas. Todėl šios dvi karo veteranų organizacijos paskubom surengė iškilmingas laidotuves, kuriose dalyvavo keliasdešimt legionininkų ir ramovėnų — daugiausia Lietuvos karininkai ir puskarininkiai, su žmonomis arba tik jų žmonos, kurių vyrai negalėjo atvykti dėl darbo. Jie visi automobiliais ar autobais keliavo po kelis šimtus km. į laidotuves. Tai rodo, kaip jie velionį gerbė ir mylėjo.

Laidotuvių išvakarėse atvykę du lietuviai kunigai laidojimo įstaigoje pravedė rožines pamaldas. Karstą per miestelį kelis kvartalus iš laidojimo įstaigos į šv. Onos bažnyčią nešė ir per pamaldas bažnyčioje pa-

mainom garbės sargybą ėjo šie ramovėnai: plk. A. Sparauskas, mjr. A. Kirkyla, mjr. L. Virbickas, kpt. V. Alksninis, kpt. J. Liaukus, kpt. Z. Raulinaitis, iš Kanados atvykęs ltn. K. Kalendra ir kiti.

Ramovėnų dalyvavimą laidotuvėse suorganizavo "Ramovės" New Yorko skyriaus p-kas kpt. V. Alksninis, o ramovėnų garbės sargybas tvarkė ilgametis velionies draugas mjr. A. Kirkyla, kuris su kpt. J. Liaukum atvežė ir Lietuvos husarų pulko karininkų vardu, prie karsto padėjo gražų vainiką. Karstą lydėjo Amerikos, Lietuvos ir Amerikos Lietuvių Legiono vėliavos, kurias nešė uniformuoti legionininkai: Dariaus - Girėno posto vadas A. Kaunas, prof. K. Kepalas ir J. Kundrotas.

Prieš uždaranč karstą, velionies mokslo ir veiklos draugas uniformuotas legionininkas kpt. P. Jurgėla api-

POILSIO NAMAI

*Kada manęs nebus,
Vai, neraudokit, mylimi,
Graudžiai ant kapo —
Aš su jumis esu
Ir Danguose.
Aš su jumis be laiko,
Be dienų ribos,
Amžinybės nemaria dvasia.
Kaip ažuolai tvirti bujokit,
Kaip eglės
Pasūpuokite
Konkorėžius šakose,
Tėvynės rytmečio belaukdami.
Vai, neraudokite!
Nes po kovos
Ir aš tiktai ilsiuosi,
O mano poilsio namai
Vadinas Dangumi.*

(Skaityta a.a. pulkininką Kraunaitį atsisveikinant).

Gen. št. plk. Antanas Gausas miręs kovo 15 čikagoje. Nekrologas tilpo kovo mėn. Karyje

brėžė plk. Kraunaičio darbus, žygius ir nuopelnus Lietuvai, vadovavo gedulo eisenai ir apeigoms prie kapo. Miestelio gatvėje amerikiečiai smalsiai žvelgė į nematytas gražias šilkinės Lietuvos ir lietuvių veteranų vėliavas. Tokios vėliavos, uniformuoti karo veteranai, karsto nešimas per

ilgą gatvės pastraipą, gausus nuliūdusių palydovų būrys amerikiečiams ženklino, jog į amžinojo poilsio vietą lydimas karo veteranas ir nepaprastas žmogus.

Prie kapo jautrias kalbas pasakė New Yorko ramovėnų vardu kpt. V. Alksninis, husarų karininkų vardu

mjr. A. Kirkyla, Vyčio Kryžiaus kavalierių vardu mjr. L. Virbickas, lt. K. Kepalas, poetė Balčiūnienė - Audronė, perskaičiusi savo sukurtą ir velioniui skirtą eilėrašį, velionies draugas husaras lt. K. Kalendra, karinės spaudos bendradarbių vardu KARIO redaktorius kpt. Z. Raulinaitis, JAV lietuvių bendruomenės vardu plk. J. Šlepetys ir dr. Plechavičius, kuris perdavė telefonu pareikštą savo brolio generolo P. Plechavičiaus gilią užuojautą našlei ir šeimai. Visi kalbėtojai jausmingai išreiškė nuoširdžią užuojautą poniai S. Kraunaitienei, kuri labai mylėjo ir, berods, dvejus metus slaugė bejėgį ir daug iškentėjusį savo vyrą, per paskutinius kelis mėnesius beveik visai nemiegojusį. Graudžių atsisveikinimo kalbų metu karstas buvo uždengtas Lietuvos vėliava, kuriai plk. Kraunaitis buvo visą savo gyvenimą ištikimas, ir kurios idealui buvo pašventęs visą savo sveikatą, energiją, didį karinį žinyną ir valingumą.

Po gedulo iškilmių, S. Kraunaitienė visus laidotuvių dalyvius pakvietė į savo namus ir pavaišino įvairiausiais užkandžiais.

Kas rytą ir kas vakarą ji aplanko netoliese supiltą kapą, kur pasimeldžia ir net pasikalba su savo vyru, laimingo ir nelaimingo gyvenimo draugu.

P. J.

Plk. Kraunaičio karstas ramovėnų ir bičiulių nešamas į bažnyčią. Priekyje A. L. Legiono vadas kpt. P. Jurgėla.

Mirė Kauno Komendantūros kapelionas kan. Sandanavičius

Po trumpos, bet sunkios ligos, gegužės 7 d. 1964 m. O'Connor ligoninėje, San Jose, Calif., mirė kan. prof. Mečys Sandanavičius, buvęs paskutinis Kauno Karo Komendantūros dalinių kapelionas.

Jis buvo gimęs 1900 m. lapkričio 13 d. Jaučakių km., Vilkijos valšc., Kauno apskr. Mokėsi Kauno gimnazijoje ir kunigų seminarijoje bei universitete, kurį baigė 1926 m. bažnytinių teisių licenciato laipsniu. Kunigu išventintas 1925 m. birželio 14 d. Kaune. Nuo 1926 m. dirbo Kauno arkiv. bažnytinio tribunolo sekretorium, bažnytinių turtų valdymo tarybos ir metrikų skyriaus referentu. Nuo 1928 m. buvo Kauno karo komendantūros kapelionu ir gen. štabo vicekapelionu bei Kauno kunigų seminarijos profesorium. 1932 m. buvo šv. Kazimiero dr-jos išdininku. 1940 m. buvo pakeltas garbės kanau-ninku ir arkivyskupo sekretorium. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją ir dirbo lietuvių sielovadoje. 1950 m. persikėlė į JAV. Pradžioje įsikūrė Kansas City ir mokytojavo šv. Teresės akademijoje, o 1954 m. dirbo San Francisco vyskupijoje. Nuo mokyklinio suolo dirbo lietuvių spaudoje: Tiesos Kelyje, žvaigždėje, Ryte, Am. Lietuvyje, Drauge ir kt.

Velionio palaikai buvo palaidoti gegužės 11 d. Los Gates kapuose, Kalifornijoje.

Pov. Dirkis

PAAIŠKINIMAI IR ATSAKYMAS p. S. ŠETKUI

Visi geros valios žmonės sutinka su tuo, kad viskas turi būti daroma atsargiai ir teisingai, vengiant tarpusavio nesutarimų bei ginčų, o ypač rašantiems knygas, arba į laikraščius. Tiems yra būtina rašyti teisingai, neiškreipiant tiesą, nes iškraipyta teisybė, jokiam rašytojui garbės nepriduoda, bet priešingai—dar ją pažemina.

1964 m. birželio 20 d. p. S. Šetkus, aprašydamas Tėvų Pranciškonų nuveiktus darbus St. Catharines, Ont., Kanadoje, jų 15 metų sukakties leidinyje, 21-26 puslapiuose, prirašė daugiau nebūtų, negu būtų dalykų, kurie neatitinka tiesai. Pirmiausiai, aš neatsiradau St. Catharines, dėl kažkieko laimės, ar nelaimės, bet gyvenu čia nuo 1951 metų; nuo to laikoėjau vargonininko pareigas, ir ne trejus metus, kaip p. S. Š. aprašė, bet apie dešimtį metų. Pasitraukiau iš pareigų ne dėl pailsimo, bet dėl visokių nesklandumų, kurie atsirado iš vienuolyno viršininko T. B. Mikalausko,

O.F.M., ir vienuolyno v-ko vyriausio patarėjo, S. Šetkaus, pusės. Juk nėra lengva dviem ponam tarnauti, ir ne kiekvienas gali būti taip išlavintas, kad sugebėtų taikintis prie netvarkos.

J. Vyšniauskas

St. Catharines, Ont., Canada

PURVINETOJAI

Nepersenai lietuviškoje spaudoje staiga pasirodė žinios apie filmų režisoriaus ir gamintojo Jono Meko ir jo brolio laimėjimus mus nudžiugino. Tačiau, atsargesniems kilo klausimas, kokia gi, kaina šis "genijus" taip vykusiai prasiveržė pro Amerikos sumaterialėjusią ir paraudusią meno kritikos geležinę uždangą? Nes pagal marksistinę ir materialistinę filosofiją: nieko už dyką!

Štai skaitome *National Review* š. m. liepos 16 d. laidoje kino teatro kritiką. Tūlas Goeffrey Wagner rašo maždaug taip:

Niekad netikėjau, kad New Yorko miegamuosiuose palaidumas yra taip užsispyrusiai kišamas vieton laisvės, kol savo pašto dėžutėje, kartu su paskiausiais krautuvų kainoraščiais, neradau prikišta literatūros, raginančios mane paremti New Yorko lygą lytinei laisvei. Maniau, kad net New Yorko liberalai, bent šiam kartui, lytinės laisvės turi pakankamai, iki pat ausų, kai Putnamo leidykla leidžia *Candy* (kurią net prancūzų valdžia konfiskavo), o John Rechy veikalas apie vyrų prostituciją yra skelbiamas daugiausia perkamų knygų sąrašė ...

Kaž koks Jonas Mekas, individas jau du kartu suimtas už nepadorių filmų rodymą (šiuo metu teismo paleistas už 1500 dol. užstatą), pasirodo esąs pats save pasiskyręs "Naujojo Amerikos kino meno" vyriausiu teisėju. Kitas panašus "švietėjas" Jack Smith, susidūrė su įstatymais, kai net du kartu mėgino "pasiskolinti" iš Tiffany brangenybių, kad savo filmoms daugiau realizmo suteiktų.

Tik reikia paskaityti Meką, o kartu ir jo draugą Andrew Sarris, kad pamatytumė, kaip šiandien kino meno srityje liguistumas yra mobilizuojamas, kad sunaikintų protavimą.

Imkime Jono Meko atveją. Mekas nuolat rašo *Village Voice* leidinyje ir kartu su savo broliu dalyvavo statant *Hallelujah the Hills*. Kokiu tai būdu jis atsидūrė neseniai vykusioje filmų parodoje Briuselyje kaip "Naujojo Amerikos Filmų Meno" dekanas — t. y. pakilo į viršūnes, dėl ko net *New Republic* žurnalas nejuokais susirūpino. Žinoma, nereikia nei sakyti, kad Briuselis buvo vaiši-

namas Meko draugų filmams, tarp jų tokiu garsinamu *Flaming Creatures*, lengvapiirščio Jack Smith gamybos, kuriame rodoma vyriškų lyties organų nuotraukos — iš arti!... Arba publikai buvo leidžiama žiūrėti tokio Genet'o "Homoseksualinės meilės istorija". Kai kurie filmai, sakoma, buvo rodomi Meko miegamajame — viešbutyje.

Na, ir tiek užteks.

Materialistinis marksizmas reikalauja nebūtinai politinės prostitucijos mokesčio, dažnai užtenka moralinės. Tai yra — jei žmogus nori pamatyti savo vardą, jų valdomo mėšlinio meno pasaulio vitrinose, neon šviesomis sužibant.

A. R.

Komunistų laikraštis *Worker* savo vedamajame straipsnyje rašo: "Komunistai ir visi kairieji turi jungtis ir vienyti LEJ vadovybėje, kad nugalėtų Goldwaterį".

N. R.

Senatorius F. J. Lausche (D. iš Ohio) mano, kad prez. Johnsonas netrukus paleis iš pareigų valstybės sekretorių Ruską, kuris nepakankamai veiksmingai pasireiškė prieš komunizmą ir pakeis jį W. Fullbrightu, kuris, iš viso, nemato reikalo kovoti prieš komunizmą.

GOP Nat. Rep. 1964 m. birž.

Mūsų kariai yra verčiami kirstis kelius per džiungles, tokiom pat priemonėmis, kaip kad mūsų senoliai kirtosi Filipinuose 1898 m. O mūsų mokslo vyrų jėgos yra išnaudojamos užkariauti mėnulį, kai Vašingtonas atiduoda priešams žemę.

Earl Lively, jr.

Johnsonas yra milijonierius

Mes mėginsime atimti visus pini-gus iš juos 'turinčių', nes mūsų nuomone, jie juos išleidžia nereikalingiems dalykams ir atiduodime juos 'neturintiems', kurie jų taip yra reikalingi.

Iš prez. Johnsono kalbos, pasakytos 1964 m. sausio 15 d. Baltuosiuose Rūmuose

Johnsonas yra liberalas

Jūs sakote, jog aš nesu liberalas. Tai aš jums pasakysiu, kad aš esu liberališkesnis ir už Eleonorą Rooseveltienę, ir aš jums įrodysiu tai. Franklinas D. Rooseveltas buvo mano didvyris — jis man davė pradžią.

Prez. Johnsonas, *New York Herald Tribune*, 1953 m. gruodžio 1 d.

ECHO VALLEY lietuviška vasarvietė

Atidaryta ištisus metus. Lietuviai savininkai *Elena ir Julius GARMAL* visus maloniai kviečia atvykti. Iš anksto kreiptis:

ECHO VALLEY, Echo Lake, Pa. — Telef.: 717 - 424 - 1920.

DŽIAUGSMAS — POILSIS IR RAMYBĖ POCONO KALNUOSE

Kur vakar dienos malonumai — tampa rytdienos maloniais prisiminimais...

• Puikūs ir patogūs kambariai su televizija, radijo ir voniomis, arba atskiri nameliai. Modernus baras, didelis maudymosi baseinas ir ežerėlis, 20 akrų miško, visokiausias sportas vasarą ir žiemą, šokiai ir geras lietuviškas maistas. . . . . Nuolaidos: organizacijoms, stovykloms, suvažiuojantiems

LOS ANGELES RAMOVENŲ VEIKLA

1963 m. skyrius turėjo 4 visuotinius susirinkimus ir 8 valdybos posėdžius. Nuo 1963 m. sausio 1 d. iki 1964 m. kovo 15 d. kasos stovis: liko iš praeitų metų \$21.77, gauta pajamų \$582.62, viso — \$604.39; išlaidų \$488.17. 1964 m. kovo 15 d. grynais liko \$116.22. Stambesnės pajamos: nario mokesčiai \$138.00, meno — literatūros vakaras \$181.12, aukų lapais surinkta Liet. karo invalidams \$149.00 ir plk. M. Kalmantui \$40.00. Stambesnės išlaidos: pasiūstos aukos Liet. karo invalidams, plk. M. Kalmantui ir Lietuvii Fondui \$100.00.

Šiais metais skyrius paskyrė aukas: Liet. karo invalidui P. Pleskevičiui \$20.00, Krepšininkų komandai

vykusiai į Australiją \$20.00, Lietuvii bendruomenės Los Angeles sk. jaunimo šokių grupei kelionei į New Yorką \$5.00 ir "Kario" numatytam išleisti istorinį veikalą "Lietuvių sukilimas 1863-64 m." \$25.00 (knygą nebeleidžiant, skyrius pinigus pervedė KARIUI).

Lapkričio 21 d. rengiamas meno-literatūros vakaras, kurio pelnas skiriamas KARIO žurnalui paremti. Vakaras įvyks Lietuvii Tautinių namų salėje.

Dabartinę skyriaus valdybą sudaro K. Liaudanskas—pirmininkas, O. Žadvydas—iždininkas, A. Bulota—sekretorius. Kontrolės komisija: Vl. Kuzavinis—pirmininkas, B. Narbutas ir V. Karalius—nariai.

O. Žadvydas

AUKOJO KARIUI:

\$25.00 — L.V.S. "Ramovė" Los Angeles Skyrius.

\$10.00 — L.V.S. "Ramovė" Omaha skyrius.

Po \$4.00 — Garsys Vl., Worcester, Mass.; Mieželis Vl., Chicago, Ill.; Morkūnas K., Cleveland, Ohio.

Po \$2.00 — Byla J., Brockton, Mass.; Bočiūnas F., Hartford, Conn.; Juozapaitis A., Boston, Mass.; Milius Iz., Boston, Mass.; Nenortas Vac., Hartford, Conn.; Nenortas V., Hartford, Conn.; Vėbra P., Chicago, Ill.;

Po \$1.00 — Genys P., Chicago, Ill.; Juškaitis K., Chicago, Ill.; Namikas J., Chicago, Ill.; Pranaitis J., Detroit, Mich.; Slavinskas E., Chicago, Ill.; Stankauskas V., Cleveland, Ohio.

KARIO nuosirdi padėka!

Prenumerata JAV-se ir užsienyje: Metams — \$6.00, pusmečiui — \$3.00, atsk. nr. — 60¢. Skelbimai pagal susitarimą. Pinigus siųsti šiuo adresu: K A R I U S

916 Willoughby Avenue
Brooklyn, N. Y. 11221, U. S. A.

Čekius, arba "Money Order" adresuoti "KARYS" vardu. Keisdami adresą nedelsdami praneškite KARIUI, pažymėdami naująjį ir senąjį adresą.

Rankraščiai redakcijoje nesaugomi.

Įvairių autorių straipsniai skelbiami KARYJE nevisada reiškia redakcijos ar leidėjų nuomonę.

KARYS išleidžiamas kiekvieno mėnesio pradžioje. Jam skiriami straipsniai turi pasiekti redakciją nemažiau dvi savaites prieš išleidimą.